

بسته‌تعیین سهم بخش خصوصی و تعاونی در رشد اقتصادی

مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری
گروه پژوهشی حکمرانی و مالیه عمومی
مجموعه گزارش شماره ۴۸۵

ریاست جمهوری
سازمان برنامه و بودجه کشور

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شناسه گزارش

عنوان	بسته تعیین سهم بخش خصوصی و تعاونی در رشد اقتصادی
کد شناسه	۱۴۰۵-۹-۱۰۵۳۳
گروه پژوهشی	حکمرانی و مالیه عمومی
پدیدآورنده	ابوالفضل خاوری نژاد
ناشر	مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری
تاریخ انتشار	تابستان ۱۴۰۵
مطالب این گزارش لزوماً بیانگر نظر رسمی سازمان برنامه و بودجه کشور و مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری نیست.	
حقوق معنوی اثر به پدیدآورندگان و حقوق مادی آن، به مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری سازمان برنامه و بودجه کشور تعلق دارد و استفاده از آن با ذکر مأخذ بلامانع است.	
آدرس: تهران - خیابان نجات‌اللہی - خیابان (استاد جعفر شهری) سپند شرقی - پلاک ۱۶ شماره‌های تماس ۰۲۱-۴۳۳۰۶۰۰۰ شماره پیام‌رسان ۰۹۹۲۱۵۷۵۸۴۳	
https://www.cdrf.ir/	

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۱
۱- مدل مفهومی	۴
۱-۱- روش شناسی عمومی	۵
۱-۲- مراحل انجام کار	۷
۱-۲-۱- بخش خصوصی	۷
۲-۲-۱- بخش تعاونی	۷
۲- مروری بر بخش‌های نهادهای اقتصاد ایران	۸
۳- سهم بخش خصوصی و تعاونی از اقتصاد کشور	۱۲
۱-۳- سهم بخش خصوصی از اقتصاد کشور	۱۲
۱-۳-۱- روش شناسی برآورد ارزش افزوده بخش دولتی (لایه اول)	۱۴
۲-۳-۱- روش شناسی برآورد ارزش افزوده بخش دولتی (لایه دوم)	۱۵
۳-۳-۱- روش شناسی برآورد ارزش افزوده بخش دولتی (لایه سوم)	۱۵
۴-۳-۱- نتایج برآورد ارزش افزوده بخش دولتی و بخش غیردولتی (خصوصی بر اساس طبقه‌بندی استاندارد)	۱۵
۲-۳- سهم بخش تعاونی از اقتصاد کشور	۱۷
۱-۲-۳- بررسی تاریخی جایگاه بخش‌های خصوصی و تعاونی در قوانین برنامه‌های توسعه	۱۸
۲-۲-۳- ماده ۱۱۹ برنامه هفتم پیشرفت: نقطه‌ی عطف یا تکرار تاریخ؟	۱۸
۳-۲-۳- روش شناسی برآورد ارزش افزوده بخش تعاونی برای سال ۱۴۰۲	۱۹
۳-۳- سهم بخش تعاونی، بخش خصوصی و بخش دولتی از اقتصاد کشور	۲۱
۴- تعیین سهم بخش خصوصی و تعاونی در رشد تولید ناخالص داخلی در برنامه هفتم پیشرفت	۲۳
۱-۴- مروری بر قوانین و اسناد بالادستی در زمینه تعیین سهم بخش‌های تعاونی و خصوصی	۲۳
۲-۴- نرخ رشد بخش‌های تعاونی و خصوصی در برنامه هفتم بر اساس سهم‌های هدفگذاری شده در سال ۱۴۰۷	۲۴
۵- سهم بخش‌های تعاونی و خصوصی در رشد تولید ناخالص داخلی در برنامه هفتم	۲۶
۶- راهبردهایی به منظور نیل به سهم‌های تعیین شده بخش‌های تعاونی، خصوصی و دولتی در رشد اقتصادی ...	۳۰
۱-۶- بخش تعاونی	۳۰
۲-۶- بخش خصوصی	۳۰
۳-۶- بخش دولتی	۳۰
منابع	۳۲

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱: لایه‌های گوناگون بخش دولتی در کشور.....	۵
جدول ۲: سهم ارزش افزوده بخش خصوصی از تولید ناخالص داخلی.....	۱۳
جدول ۳: ارزش افزوده بخش‌های نهادی به تفکیک فعالیت‌های اقتصادی به قیمت‌های جاری.....	۱۳
جدول ۴: سهم بخش‌های خصوصی، تعاونی و دولتی در رشد اقتصادی در برنامه هفتم.....	۲۸
جدول ۵: سهم بخش‌های خصوصی، تعاونی و دولتی در رشد اقتصادی در برنامه هفتم.....	۲۹

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۱۶.....	نمودار ۱: سهم بخش دولتی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (لایه اول).....
۱۶.....	نمودار ۲: سهم بخش دولتی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (لایه دوم).....
۱۷.....	نمودار ۳: سهم بخش دولتی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (لایه سوم).....
۲۰.....	نمودار ۴: سهم بخش‌های نهادی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (لایه اول).....
۲۰.....	نمودار ۵: سهم بخش‌های نهادی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (لایه دوم).....
۲۱.....	نمودار ۶: سهم بخش‌های نهادی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (لایه سوم).....
۲۱.....	نمودار ۷: سهم بخش‌های خصوصی، تعاونی و دولتی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (لایه اول).....
۲۲.....	نمودار ۸: سهم بخش‌های خصوصی، تعاونی و دولتی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (لایه دوم).....
۲۲.....	نمودار ۹: سهم بخش‌های خصوصی، تعاونی و دولتی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (لایه سوم).....
۲۴.....	نمودار ۱۰: میانگین نرخ رشد بخش تعاونی در سال‌های برنامه هفتم در سناریوهای مختلف.....
۲۵.....	نمودار ۱۱: میانگین نرخ رشد بخش خصوصی در سال‌های برنامه هفتم بر اساس هدف ۶۰ و ۶۵ درصدی.....
۲۵.....	نمودار ۱۲: سهم از تولید ناخالص داخلی در سال‌های برنامه هفتم بر اساس هدف ۶۰ درصدی برای بخش خصوصی.....
۲۶.....	نمودار ۱۳: هدفگذاری سهم بخش‌های تعاونی، خصوصی و دولتی در رشد تولید ناخالص داخلی در سال‌های برنامه هفتم.....
۲۷.....	نمودار ۱۴: هدفگذاری میانگین سهم بخش‌های تعاونی، خصوصی و دولتی در رشد تولید ناخالص داخلی.....
۲۷.....	نمودار ۱۵: هدفگذاری بخش‌های تعاونی، خصوصی و دولتی در رشد تولید ناخالص داخلی.....
۲۸.....	نمودار ۱۶: هدفگذاری میانگین سهم بخش‌های تعاونی، خصوصی و دولتی در رشد تولید ناخالص داخلی.....

فهرست شکل‌ها

عنوان	صفحه
شکل ۱: مدل مفهومی تعیین سهم بخش‌های خصوصی و تعاونی در رشد تولید ناخالص داخلی در برنامه هفتم.....	۴
شکل ۲: بخش‌های نهادی اقتصاد.....	۸
شکل ۳: بخش‌های نهادی اقتصاد ایران.....	۹
شکل ۴: بخش‌های نهادی بر طبق قانون اساسی.....	۹
شکل ۵: بخش‌های نهادی بر طبق قانون اساسی (شکل تفصیلی).....	۱۰
شکل ۶: بخش دولتی و زیربخش‌های آن.....	۱۱
شکل ۷: بخش دولتی و زیربخش‌های آن در اقتصاد ایران.....	۱۱

مقدمه

یکی از ارکان بنیادین توسعه اقتصادی پایدار در قرن بیست و یکم، توانایی نظام‌های سیاسی و اقتصادی برای طراحی، پیاده‌سازی و بازآرایی نهادهایی است که ضمن حفظ کارآمدی، مشارکت عمومی، عدالت توزیعی و انطباق‌پذیری نهادی را در چارچوب حاکمیت خود تثبیت کنند. در اقتصادهای معاصر، نهادها صرفاً ساختارهای حقوقی یا سازمان‌های دولتی نیستند، بلکه منظومه‌های پویایی از قواعد، رویه‌ها، انگیزه‌ها و شبکه‌های کنش متقابل تعریف می‌شوند که رفتار کنشگران اقتصادی را شکل می‌دهند. به تعبیر داگلاس نورث، برنده نوبل اقتصاد، نهادها همان قواعد بازی هستند که هزینه‌های مبادله و پایداری مناسبات اقتصادی را امکان‌پذیر می‌سازند. در این چارچوب، بررسی اقتصاد ایران نه از منظر شاخص‌های کلان، بلکه به لحاظ سازمان‌یافتگی نهادی، نمایانگر مجموعه‌ای از تنش‌های حل‌نشده، ناسازگاری‌های مفهومی و ناترازی‌های عملکردی در سطوح اجرایی و تقنینی است.

در کشور ما، ساختار رسمی اقتصاد در قالب اصل ۴۴ قانون اساسی تعریف شده است. این اصل، اقتصاد کشور را به سه بخش «دولتی»، «خصوصی» و «تعاونی» تفکیک می‌کند تا از طریق تخصیص مدیریت منابع راهبردی به دولت، خلق ثروت و رقابت‌پذیری به بخش خصوصی و تحقق عدالت اجتماعی و مشارکت مردمی به تعاونی‌ها، تعادلی کارکردی در نظام اقتصادی برقرار سازد؛ اما پرسش اینجاست که آیا در واقعیت نیز چنین توازنی برقرار شده است. اگر ساختارهای نهادی را نه از منظر متون قانونی، بلکه از لحاظ خروجی‌های عملی، سازوکارهای اجرایی، سطح شفافیت و میزان مشارکت عمومی بررسی کنیم، با تصویر متفاوتی مواجه می‌شویم؛ تصویری که نشان می‌دهد با وجود گذشت بیش از چهار دهه از پیروزی انقلاب اسلامی و اجرای برنامه‌های مختلف توسعه، بخش عمده‌ای از قدرت و منابع اقتصادی کشور در اختیار دولت و نهادهای وابسته به آن باقی مانده و بخش خصوصی - به‌ویژه از نظر مالکیت و مدیریت - بیشتر به صورت غیرشرکتی فعالیت دارد و بخش تعاونی نیز به جایگاه شایسته خود دست نیافته است.

پس از ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی در سال ۱۳۸۴ توسط مقام معظم رهبری، تلاش‌هایی در سطح اسناد و قوانین برای «مردمی‌سازی اقتصاد» آغاز شد. این مفهوم که در ادبیات سیاست‌گذاری جمهوری اسلامی، همسنگ با مفاهیمی چون «کاهش تصدی‌گری دولت»، «توانمندسازی بخش خصوصی» و «افزایش سهم تعاونی‌ها» به کار می‌رود، در عمل با تناقضات جدی روبه‌رو شده است. واگذاری‌های انجام‌شده در چارچوب خصوصی‌سازی، به جای آن که به تقویت رقابت و شفافیت بینجامد، در بسیاری از موارد به انتقال دارایی‌ها از دولت به نهادهای عمومی غیردولتی، بنیادها یا شرکت‌های خصولتی منجر شد؛ ساختارهایی که نه تابع مقررات

بازار بودند، نه الزامات حاکمیت شرکتی را رعایت می‌کردند و نه در برابر افکار عمومی پاسخ‌گو بودند. پدیده‌ای که برخی پژوهشگران آن را «خصوصی‌سازی بدون رقابت» یا «خصوصی‌سازی» نامیده‌اند، نه تنها منجر به کوچک‌سازی دولت نشد، بلکه ساختار کنترل اقتصادی را پیچیده‌تر، مبهم‌تر و در عین حال ناکارآمدتر ساخت. در این میان، بخش تعاونی که قرار بود نقش میانی را بین دولت و بازار ایفا کند، بیش از همه مغفول ماند. تعاونی‌ها که در فلسفه وجودی خود بر پایه دموکراسی اقتصادی، مالکیت جمعی، عدالت در توزیع و تقویت سرمایه‌های اجتماعی استوارند، در اقتصاد ایران به دلایل متعددی چون ضعف ساختار حمایتی، کمبود منابع مالی اختصاصی، غلبه نگاه دولتی بر سیاست‌گذاری و ناتوانی در رقابت با شرکت‌های بزرگ دولتی و شبه‌دولتی، عملاً به حاشیه رانده شده‌اند. بررسی آمارهای رسمی و غیررسمی نشان می‌دهد که سهم تعاونی‌ها از تولید ناخالص داخلی کمتر از ۳ درصد بوده است؛ حال آن‌که طبق سند سیاست‌های کلی اصل ۴۴، این سهم باید به ۲۵ درصد افزایش می‌یافت. بر اساس گزارش حساب‌های اقماری مرکز آمار ایران در سال ۱۳۸۹، سهم تعاونی‌ها از تولید ناخالص داخلی تنها ۲٫۶ درصد برآورد شده بود؛ و از آن زمان تاکنون نه تنها بهبودی در این شاخص حاصل نشد، بلکه نهادهای آماری کشور نیز عملاً انتشار داده‌های سالانه این بخش را متوقف کرده‌اند.

نقد وضعیت موجود، بدون در نظر گرفتن تحولات جهانی و تجارب تطبیقی ناقص خواهد بود؛ چراکه کشورهایمانند آلمان، کره جنوبی، ترکیه و مالزی هر یک مسیر خاصی را برای تقویت نقش نهادهای مردمی در اقتصاد پیموده‌اند. آلمان با برخورداری از سنت دیرینه تعاونی‌های مالی و کشاورزی، بیش از ۲۰ درصد از بانک‌های خرد خود را به صورت تعاونی اداره می‌کند. کره جنوبی در چارچوب «جنبش نوسازی روستایی» موفق شد همزمان با تکیه بر تعاونی‌های محلی ضمن کاهش نرخ فقر روستایی، با ارتقای مهارت‌ها و مشارکت جمعی، بهره‌وری نیروی کار را ارتقا بخشد. مالزی با راه‌اندازی «تعاونی اسلامی» و ترکیب آن با نظام تأمین مالی اسلامی، تعاونی‌ها را به ابزاری کارآمد برای سیاست‌گذاری مالی و شمول اقتصادی اقشار کم‌درآمد تبدیل کرده است. ترکیه نیز با اتخاذ سیاست‌های حمایتی هدفمند در قبال تعاونی‌های تولیدی، کشاورزی و زنان موفق شده است سهم این نهادها را از اشتغال ملی تا حدودی تثبیت کند. آنچه در تجارب این کشورها اهمیت دارد، نه صرفاً وجود تعاونی‌ها، بلکه چارچوب نهادی حمایت از آن‌ها می‌باشد؛ چارچوبی که از قوانین تسهیلگر، دسترسی به منابع اعتباری، معافیت‌های مالیاتی، آموزش نیروی انسانی و نظارت شفاف تشکیل شده است.

در مقابل، در ایران هنوز هیچ نهاد ملی مستقلی برای سیاست‌گذاری، نظارت و پایش بخش تعاونی وجود ندارد؛ وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی که وظیفه ذاتی توسعه تعاونی‌ها را بر عهده دارد، بیشتر بر مسائل اشتغال، بیمه و روابط کار متمرکز شده و حوزه تعاون را به حاشیه رانده است. بانک توسعه تعاون نیز با سرمایه‌ای اندک و حوزه عملیاتی محدود، قادر به تأمین مالی مؤثر بخش تعاونی نیست. قانون تعاون با وجود اصلاحات مکرر، همچنان فاقد انسجام لازم در حوزه مالکیت، عضویت، ساختارهای نظارتی و روابط با نهادهای بالادستی است.

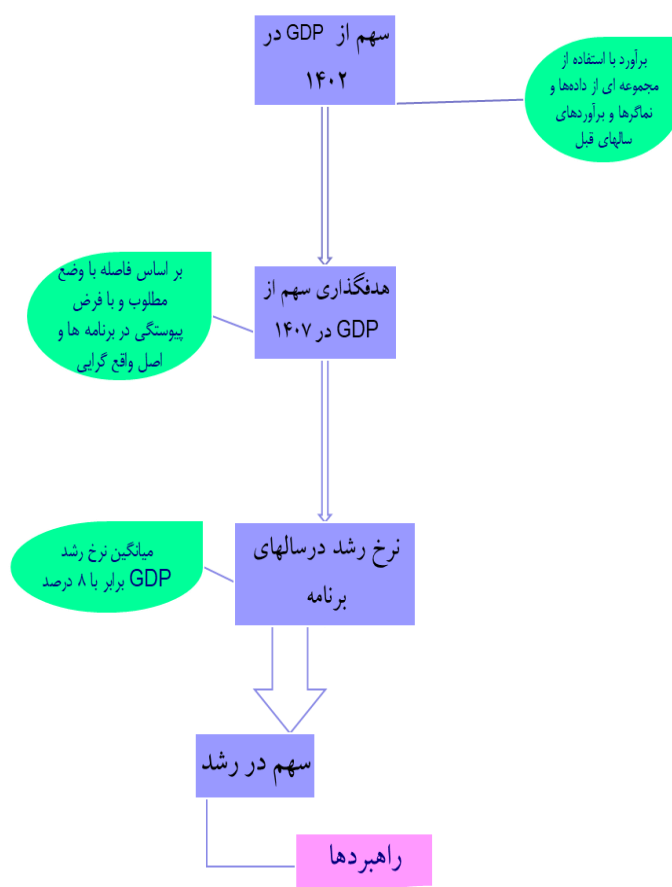
در چنین شرایطی، جای تعجب نیست که بخش تعاونی به جای آن که بازوی اجرای عدالت اجتماعی باشد، به تعاونی‌های مصرفی کارکنان دولت یا بنگاه‌هایی محدود به تأمین ارزاق بدل شود؛ وضعیتی که نه با جایگاه قانونی آن همخوانی دارد و نه با مأموریت‌های اجتماعی‌اش سازگار است.

در سال‌های اخیر، تحولی مهم در اسناد سیاست‌گذاری اقتصادی کشور پدید آمده است. قانون برنامه هفتم پیشرفت (۱۴۰۳-۱۴۰۷) در ماده ۱۱۹، دولت را مکلف کرده است که سهم بخش‌های خصوصی و تعاونی را در رشد اقتصادی سالانه کشور تعیین کرده و برنامه‌ای عملیاتی برای تحقق آن ارائه نماید. این ماده، دست‌کم در سطح مفهومی، تفاوتی جدی با سیاست‌های پیشین دارد، زیرا تمرکز آن نه صرفاً بر سهم ایستای بخش‌ها در تولید ناخالص داخلی، بلکه بر سهم پویای آن‌ها در نرخ رشد اقتصادی است. این تغییر رویکرد به لحاظ نظری بسیار حائز اهمیت است، زیرا سهم در رشد اقتصادی بیانگر مشارکت در خلق ارزش جدید و ظرفیت‌های پویای اقتصاد است، نه صرفاً سهم از کل موجود؛ بنابراین، این ماده در صورت پیاده‌سازی صحیح می‌تواند آغازگر فصلی نوین در بازتعریف نقش نهادهای غیردولتی در اقتصاد ایران باشد. با این حال، تحقق این هدف نیازمند سه عنصر حیاتی است: نخست، ایجاد نظام آماری مبتنی بر داده‌های نهادی در کنار آمارهای فعالیتی؛ دوم، تدوین شاخص‌های ارزیابی عملکرد بخش‌های خصوصی و تعاونی؛ و سوم، اصلاح فرایند سیاست‌گذاری اقتصادی به گونه‌ای که نه بر پایه ملاحظات سیاسی، بلکه بر مبنای کارایی، پاسخ‌گویی و عدالت اجتماعی طراحی شود. این گزارش، با تکیه بر مبانی نظری اقتصاد نهادی، داده‌های حساب‌های ملی و اقماری داخلی، تجارب بین‌المللی، اسناد حقوقی و مطالعات تطبیقی تلاش خواهد کرد تصویر دقیق‌تری از جایگاه واقعی و بالقوه بخش‌های خصوصی و تعاونی در اقتصاد ایران ترسیم نماید. هدف آن است که نشان داده شود چگونه می‌توان با اصلاح ساختارهای نهادی، افزایش شفافیت و بهره‌گیری از تجربیات موفق جهانی، فرایند مردمی‌سازی اقتصاد را از وضعیت صوری و تبلیغاتی خارج کرده و آن را به یک مسیر اجرایی، قابل پایش و عادلانه بدل کرد. همچنین در بخش‌های بعدی گزارش، از خلال تحلیل روندهای آماری، نقد عملکرد برنامه‌های پیشرفت، بررسی چالش‌های حقوقی و ساختاری و ارائه الگوهای تطبیقی، مجموعه‌ای از راهکارهای اجرایی برای تحقق ماده ۱۱۹ قانون برنامه هفتم پیشرفت و مردمی‌سازی واقعی اقتصاد کشور ارائه خواهد شد.

از آنجا که وضعیت سهم بخش خصوصی و تعاونی در سال‌های اخیر - به‌ویژه برای سال ۱۴۰۲ به عنوان سال صفر برنامه هفتم - نامشخص است، در مرحله نخست، برآوردی از وضعیت این بخش‌ها در سال مذکور ارائه خواهد شد و در مراحل بعدی، مبتنی بر نتایج آن برآوردها، نرخ‌های رشد بخش‌ها و سهم آنها در رشد اقتصادی محاسبه خواهد گردید.

۱- مدل مفهومی

مدل مفهومی هدف‌گذاری سهم بخش‌های خصوصی و تعاونی در رشد تولید ناخالص داخلی، در چارچوب برنامه هفتم در شکل ۱ ترسیم شده است.

شکل ۱: مدل مفهومی تعیین سهم بخش‌های خصوصی و تعاونی در رشد تولید ناخالص داخلی در برنامه هفتم

مطابق با شکل ۱، نخستین گام تعیین تکلیف وضع موجود (سال صفر برنامه یا سال ۱۴۰۲) از نظر سهم بخش‌های خصوصی و تعاونی از تولید ناخالص داخلی است. در گام دوم، لازم است که سهم بخش‌های خصوصی و تعاونی در سال پنجم یا پایانی برنامه (۱۴۰۷) نیز هدف‌گذاری شود. با داشتن ارقام ارزش افزوده بخش‌ها در سال صفر (۱۴۰۲) و سال پنجم برنامه، اکنون می‌توان نرخ میانگین رشد ارزش افزوده بخش‌های مذکور را محاسبه نمود. با در دست داشتن ارقام نرخ رشد، ارقام سالانه و در نتیجه سهم‌های سالانه به دست می‌آید؛ از ترکیب نرخ‌های رشد سالانه و سهم‌های سالانه، سهم بخش‌های خصوصی و تعاونی در رشد اقتصادی قابل محاسبه است. در مرحله بعد، راهبردهای نیل به اهداف تعیین شده نیز مورد اشاره قرار خواهد گرفت.

۱-۱- روش‌شناسی عمومی

روش برآورد ارزش افزوده بخش‌های دولتی، نهادهای عمومی غیردولتی و بخش تعاونی برای سال ۱۴۰۲، روش مستقیم و روش برآورد ارزش افزوده بخش خصوصی، روش غیرمستقیم است. بر اساس تعاریف استاندارد، تولید ناخالص کل کشور از رابطه زیر به دست می‌آید:

تولید ناخالص داخلی = ارزش افزوده بخش دولتی + ارزش افزوده بخش خصوصی

با برآورد ارزش افزوده بخش دولتی، نهادهای عمومی غیردولتی و تعاونی و تفاضل آن از کل تولید ناخالص داخلی، ارزش افزوده بخش خصوصی به صورت غیرمستقیم به دست می‌آید. بر این اساس، گام نخست در این روش برآورد، محاسبه ارزش افزوده بخش دولتی و نهادهای عمومی غیردولتی است.

ارزش افزوده بخش دولتی و نهادهای عمومی غیردولتی از جمع پنج مؤلفه حاصل می‌شود که عبارت‌اند از: ارزش افزوده دولت مرکزی + ارزش افزوده شهرداری‌ها + ارزش افزوده سازمان تأمین اجتماعی + ارزش افزوده بنگاه‌ها (شرکت‌های دولتی) + ارزش افزوده نهادهای عمومی غیردولتی.

نکته‌ای که در کشور ما معمولاً محل ابهام است، مفهوم و مصادیق شرکت‌های دولتی است. به منظور رفع این ابهام، سه لایه از بخش دولتی در قالب سه تعریف قابل شناسایی می‌باشد. مطابق با تعریف لایه اول، بخش دولتی شامل دولت عمومی (شامل دولت مرکزی، شهرداری‌ها و سازمان تأمین اجتماعی) به‌علاوه بنگاه‌های دولتی است. منظور از بنگاه‌های دولتی، شرکت‌ها، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی مندرج در پیوست بودجه کل کشور هستند. مطابق تعریف لایه دوم، بخش دولتی شامل لایه اول به‌علاوه بنگاه‌هایی است که سهم دولت از سهام آن‌ها کمتر از ۵۰ درصد است؛ اما مدیریت آن‌ها توسط دولت تعیین می‌شود. مطابق با تعریف لایه سوم، بخش دولتی شامل لایه دوم به‌علاوه نهادهای عمومی غیردولتی و بنگاه‌های وابسته به آن‌ها می‌باشد.

جدول ۱: لایه‌های گوناگون بخش دولتی در کشور

لایه اول	دولت مرکزی (بودجه عمومی)	دولت‌های محلی (شهرداری‌ها) و سازمان تأمین اجتماعی	بنگاه‌های دولتی (مندرج در بودجه کل کشور)	
لایه دوم	دولت مرکزی (بودجه عمومی)	دولت‌های محلی (شهرداری‌ها) و سازمان تأمین اجتماعی	بنگاه‌های دولتی (مندرج در بودجه کل کشور)	بنگاه‌هایی که دولت در آن‌ها دارای سهم حداقل ۵۰ درصدی نیست و در بودجه کل کشور منعکس نمی‌شوند؛ اما مدیران آن‌ها توسط دولت تعیین می‌گردند
لایه سوم	دولت مرکزی (بودجه عمومی)	دولت‌های محلی (شهرداری‌ها) و سازمان تأمین اجتماعی	بنگاه‌های دولتی (مندرج در بودجه کل کشور)	بنگاه‌هایی که در بودجه دولت نیستند؛ اما تحت مدیریت دولتی قرار دارند
				نهادهای عمومی غیردولتی و

بنگاه‌های وابسته به آنها					
--------------------------------	--	--	--	--	--

مأخذ: گزارش حاضر

بنابراین برای نیل به ارزش افزوده بخش عمومی در وسیع‌ترین تعریف آن، لازم است که ارزش افزوده تا لایه سوم محاسبه شود. محاسبه ارزش افزوده واحدهای مشمول به صورت زیر انجام می‌شود:

ارزش افزوده دولت مرکزی، شهرداری‌ها و سازمان تأمین اجتماعی (به عنوان بخشی از دولت عمومی) بر اساس مجموع جبران خدمات کارکنان + استهلاک + سایر مالیات‌های بر تولید - سایر یارانه‌های به تولید محاسبه می‌گردد.

مراحل محاسباتی ارزش افزوده بنگاه‌های دولتی و بنگاه‌های نهادهای عمومی غیردولتی نیز با دو روش تولید (روش تفاضل) و درآمد (روش جمع) به شرح زیر است:

روش تفاضل: ارزش افزوده ناخالص به قیمت پایه برابر است با: ارزش ستانده ناخالص به قیمت پایه منهای هزینه مصارف واسطه.

روش جمع: ارزش افزوده ناخالص به قیمت پایه برابر است با: جبران خدمات کارکنان + مازاد عملیاتی + خالص سایر مالیات‌های بر تولید + مصرف سرمایه‌های ثابت یا ارزش افزوده ناخالص برابر است با: جبران خدمات کارکنان + بهره پرداختی + رانت پرداختی + سود عملیاتی + مصرف سرمایه‌های ثابت.

از آنجا که اطلاعات مورد استفاده از صورت‌های مالی بنگاه‌ها استخراج می‌شود و سود عملیاتی مندرج در صورت‌های مالی با سود عملیاتی اقتصادی تفاوت دارد، اعمال تعدیلاتی در رابطه بالا ضرورت خواهد داشت. همچنین، در صورت‌های مالی بنگاه‌ها، به جای مصرف سرمایه‌های ثابت، استهلاک دارایی‌های ثابت منظور می‌شود که قدری متفاوت است؛ اما به منظور پرهیز از پیچیدگی، آن‌ها را معادل هم در نظر گرفته و از این بابت تعدیلی اعمال نمی‌شود. با این ملاحظات، رابطه بالا به صورت زیر قابل ارائه است:

ارزش افزوده ناخالص برابر است با: جبران خدمات کارکنان + خالص بهره پرداختی + خالص رانت پرداختی + خالص انتقالات پرداختی + سود قبل از کسر مالیات + استهلاک.

در گزارش حاضر، اساس کار روابط ذکر شده در بالا است؛ اما مسائلی نظیر دسترسی به اطلاعات (مانند صورت های مالی شرکت‌ها) و زمانبر بودن کار، روش برآورد در عمل به صورت غیرمستقیم خواهد بود که در قسمت مربوطه ارائه خواهد گردید.

۱-۲- مراحل انجام کار

برای هدف‌گذاری سهم بخش خصوصی و تعاونی در رشد تولید ناخالص داخلی کشور در افق برنامه هفتم پیشرفت، مراحل زیر انجام خواهد شد:

۱-۲-۱- بخش خصوصی

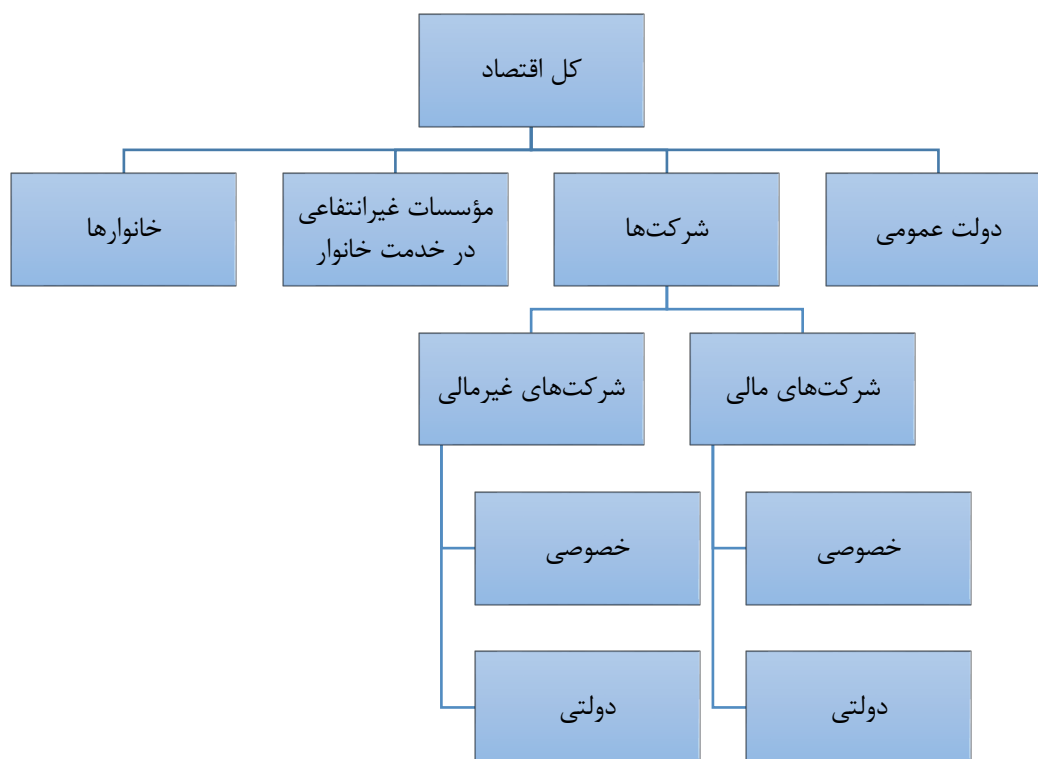
- برآورد سهم ارزش افزوده بخش خصوصی از تولید ناخالص داخلی کشور در سال ۱۴۰۲ (سال صفر از سال‌های برنامه هفتم)
- هدف‌گذاری سهم ارزش افزوده بخش خصوصی از تولید ناخالص داخلی کشور در سال ۱۴۰۷ (سال پایانی برنامه هفتم) در قالب چند سناریو
- محاسبه میانگین نرخ رشد ارزش افزوده بخش خصوصی در طول سال‌های برنامه هفتم سازگار با سهم هدف‌گذاری شده آن از تولید ناخالص داخلی
- محاسبه سهم بخش خصوصی در رشد تولید ناخالص داخلی در برنامه هفتم

۱-۲-۲- بخش تعاونی

- برآورد سهم ارزش افزوده بخش تعاونی از تولید ناخالص داخلی کشور در سال ۱۴۰۲ (سال صفر از سال‌های برنامه هفتم)
- هدف‌گذاری سهم ارزش افزوده بخش تعاونی از تولید ناخالص داخلی کشور در سال ۱۴۰۷ (سال پایانی برنامه هفتم) در قالب چند سناریو
- محاسبه میانگین نرخ رشد ارزش افزوده بخش تعاونی در طول سال‌های برنامه هفتم سازگار با سهم هدف‌گذاری شده آن از تولید ناخالص داخلی
- محاسبه سهم بخش تعاونی در رشد تولید ناخالص داخلی در برنامه هفتم

۲- مروری بر بخش‌های نهادی اقتصاد ایران

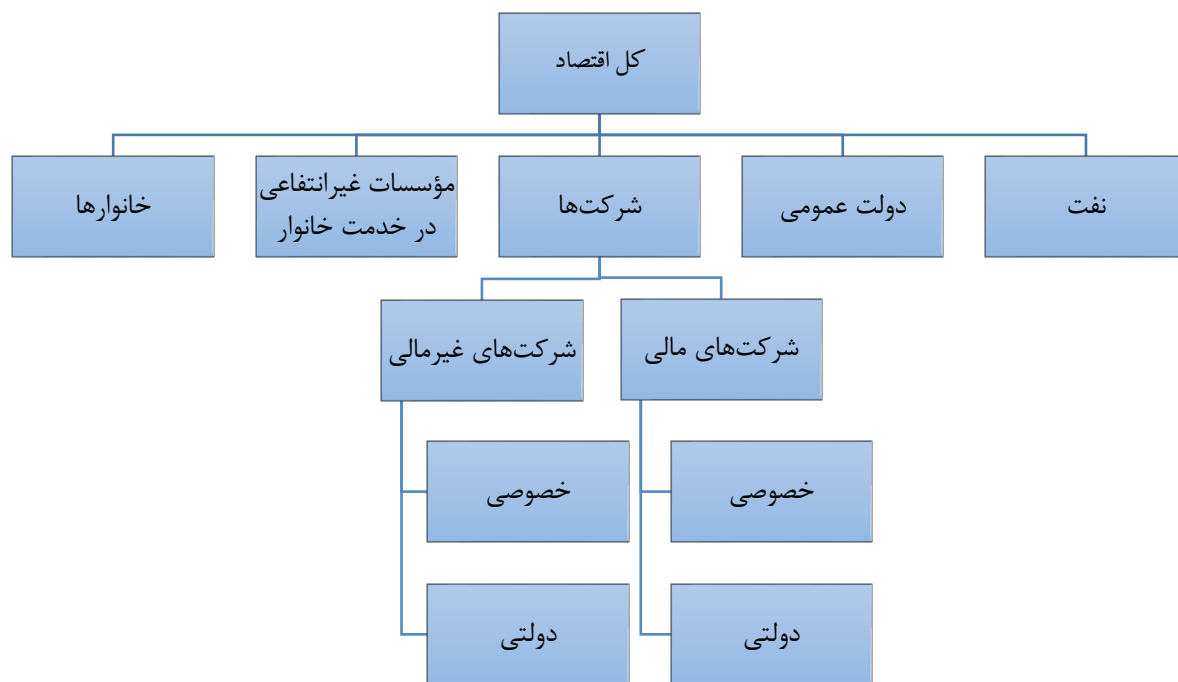
اساساً وقتی از بخش خصوصی، تعاونی و دولتی سخن به میان می‌آید، وارد عرصه تقسیم‌بندی اقتصاد به بخش‌های نهادی می‌شویم. بر اساس نظام حساب‌های ملی ۲۰۰۸ که مرجع اصلی روش‌شناسی حساب‌های ملی در سطح بین‌المللی است، اقتصاد به پنج بخش نهادی اصلی شامل شرکت‌های غیرمالی، شرکت‌های مالی، دولت عمومی، خانوارها و مؤسسات غیرانتفاعی در خدمت خانوار به تقسیم می‌شود. بسیاری از کشورها با تکیه بر راهنماهای روش‌شناختی منتشر شده توسط نهادهای بین‌المللی مسئول در زمینه آمارهای کلان (ازجمله صندوق بین‌المللی پول، بانک جهانی و سازمان ملل متحد) به تولید، تدوین و انتشار این آمارها اقدام می‌کنند. برای ایران نیز آمارهای حساب‌های ملی به تفکیک بخش‌های نهادی اصلی توسط بانک مرکزی به صورت سالانه تهیه و منتشر می‌شود. در این قسمت طبقه‌بندی بخش‌های نهادی بر اساس استانداردهای جهانی، به‌علاوه طبقه‌بندی بخش‌های نهادی بر اساس مقتضیات و شرایط کشور مورد بررسی قرار می‌گیرد. در شکل ۲، کلی‌ترین تقسیم‌بندی بخش‌های نهادی اقتصاد به تصویر کشیده شده است که شامل خانوارها، شرکت‌های مالی و غیرمالی (اعم از دولتی، خصوصی و تعاونی)، دولت عمومی و مؤسسات غیرانتفاعی در خدمت شرکت‌های خانوار است. این مدل با استانداردهای حساب‌های ملی تطابق دارد.

شکل ۲: بخش‌های نهادی اقتصاد

مأخذ: SNA 2008

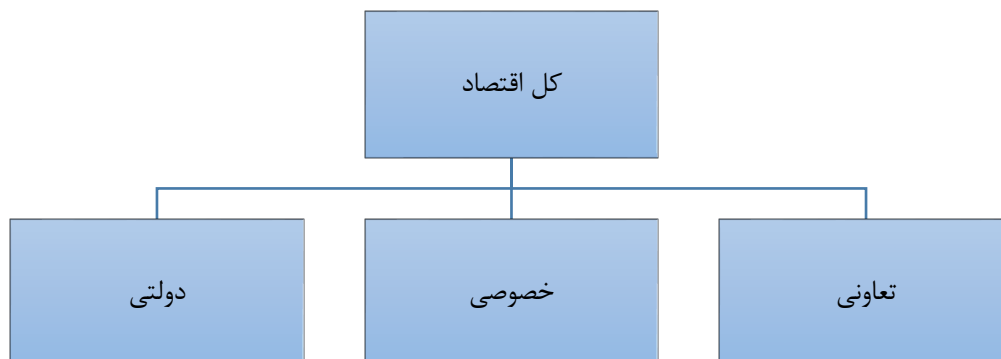
شکل ۳، نسخه بومی شده ساختار نهادی اقتصاد را نشان می‌دهد که بر اساس داده‌های ملی و تقسیم‌بندی‌های رایج در ایران تنظیم شده و تأکید خاصی بر تمایز بین شرکت‌های مالی و غیرمالی و جایگاه نفت در بخش عمومی کشور دارد.

شکل ۳: بخش‌های نهادی اقتصاد ایران

مأخذ: حساب‌های ملی ایران، بانک مرکزی

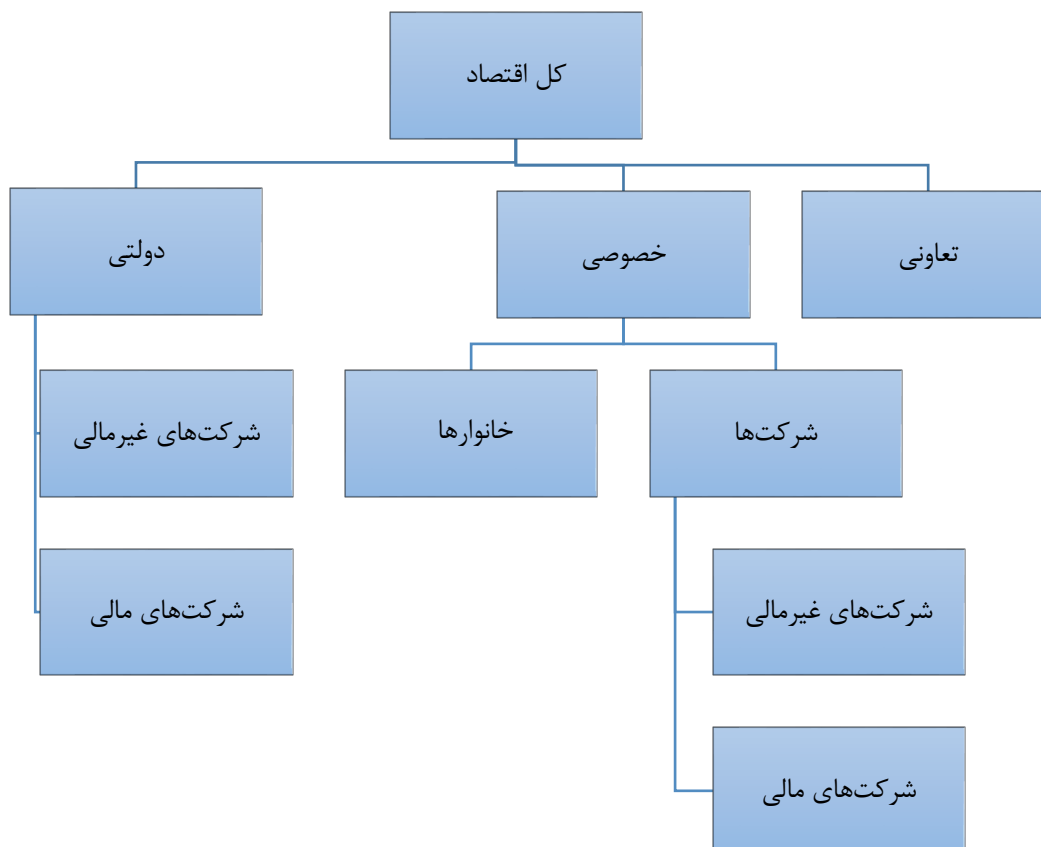
در شکل ۴، ساختار نهادی به صورت فشرده و کلان ترسیم شده و تنها سه بخش اصلی مورد اشاره در اصل ۴۴ قانون اساسی - دولتی، تعاونی و خصوصی - بدون ورود به جزئیات درون‌بخشی، مشخص گردیده‌اند.

شکل ۴: بخش‌های نهادی بر طبق قانون اساسی

مأخذ: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

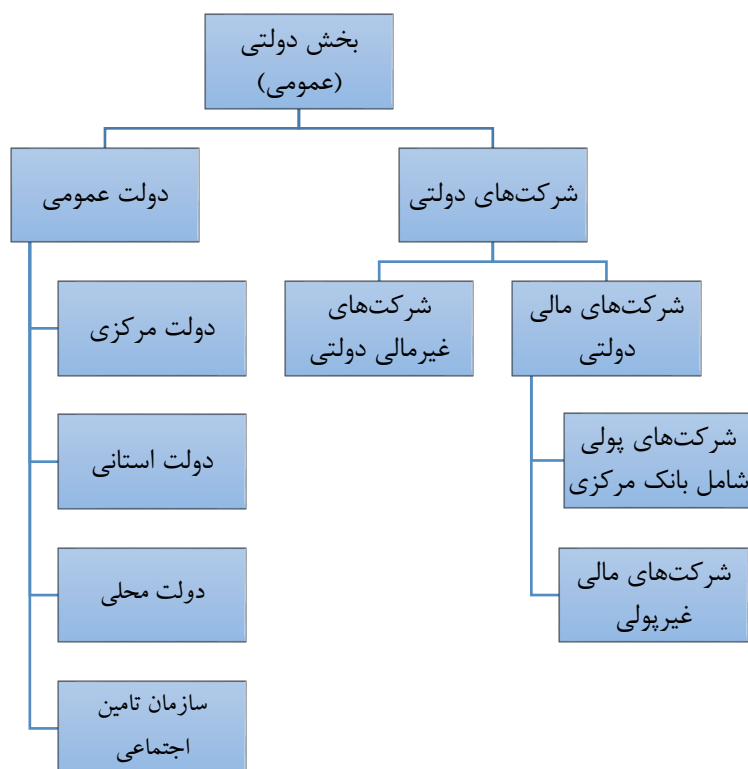
شکل ۵، نسخه تفصیلی‌تر نمودار پیشین است که علاوه بر تفکیک شرکت‌های مالی و غیرمالی، جایگاه خانوار و بخش تعاونی را در ساختار نهادی تبیین می‌کند. این ساختار، مبنای تحلیل برنامه هفتم پیشرفت در نظر گرفته شده است.

شکل ۵: بخش‌های نهادی بر طبق قانون اساسی (شکل تفصیلی)

مأخذ: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، گزارش حاضر

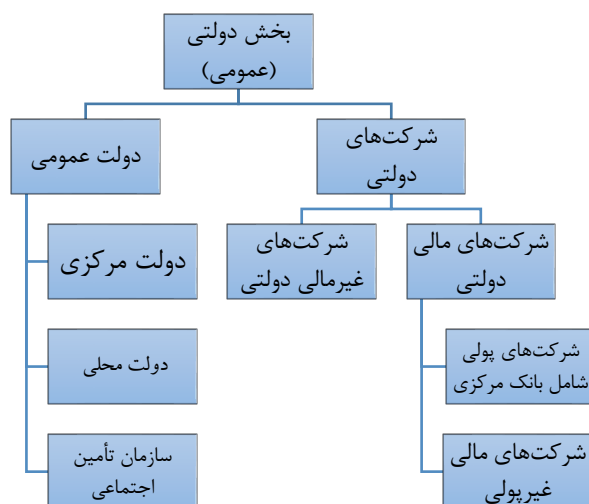
در شکل ۶، بخش دولتی به صورت عمقی به زیرگروه‌هایی چون دولت مرکزی، دولت محلی، سازمان تأمین اجتماعی، شرکت‌های دولتی (مالی و غیرمالی) و شرکت‌های پولی شامل بانک مرکزی تقسیم شده که برای تحلیل لایه‌بندی دولت بسیار کلیدی است.

شکل ۶: بخش دولتی و زیربخش‌های آن

مأخذ: SNA, 2008

شکل ۷، ترکیبی جامع از زیربخش‌های دولتی را با تمرکز بر نقش سه مؤلفه کلیدی نهادهای مالی، بانک مرکزی و سایر شرکت‌های عمومی غیردولتی در تعامل با ساختارهای سیاسی و اجرایی کشور ترسیم می‌کند.

شکل ۷: بخش دولتی و زیربخش‌های آن در اقتصاد ایران

مأخذ: حساب‌های ملی ایران، بانک مرکزی

۳- سهم بخش خصوصی و تعاونی از اقتصاد کشور

به منظور هدف‌گذاری کمی سهم بخش‌های خصوصی و تعاونی در رشد تولید ناخالص داخلی در طول برنامه هفتم پیشرفت، نخست لازم است سهم ارزش افزوده بخش‌های مذکور از تولید ناخالص داخلی در سال پایه برنامه (۱۴۰۲) مشخص شود. نظام آماری کشور در این زمینه برآوردی انجام نداده است؛ بنابراین استناد مستقیم به آمارهای آن امکان‌پذیر نمی‌باشد.

طیف وسیعی از برآوردها برای سهم بخش خصوصی از تولید ناخالص داخلی بیان شده که اعتبار علمی آن‌ها محل تردید است. تعدادی از برآوردهای کارشناسی بیانگر آن هستند که سهم بخش خصوصی از تولید ناخالص داخلی کشور حدود ۱۰ درصد می‌باشد. در مجموع می‌توان گفت که تصور غالب در این باره، غالب بودن بخش دولتی در اقتصاد ایران از نظر سهم ارزش افزوده از تولید ناخالص داخلی است.

با وجود فقدان اطلاعات به‌روز درباره سهم بخش خصوصی و تعاونی از تولید ناخالص داخلی کشور، می‌توان برخی داده‌های موجود و همچنین برآورد سال‌های پیشین را برای تخمین‌های جدیدتر استفاده کرد.

۳-۱- سهم بخش خصوصی از اقتصاد کشور

اتاق بازرگانی، صنایع و معادن و کشاورزی ایران با همکاری پژوهشکده آمار در قالب یک گزارش، برآوردهایی را برای سهم ارزش افزوده بخش خصوصی و دولتی از تولید ناخالص داخلی کشور در سال‌های ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳ منتشر کردند. بنا به مندرجات گزارش مذکور، داده‌های مورد استفاده برای دولت از آمار خزانه، برای شهرداری‌ها از بیلان و برای شرکت‌ها از صورت‌های مالی آن‌ها استخراج شده است. بر اساس یافته‌های این گزارش، در صورتی که معیار دولتی بودن را مالکیت بیش از ۵۰ درصدی دولت در بنگاه منظور کنیم، سهم بخش خصوصی در سال‌های مذکور به ترتیب ۴۴/۷ و ۴۷/۳ درصد بوده است (سهم بخش دولتی به ترتیب ۵۵/۳ و ۵۲/۷ درصد). در صورتی که معیار دولتی بودن، مدیریت و کنترل دولتی بر بنگاه باشد، سهم بخش خصوصی در سال‌های مذکور به ترتیب ۴۳ و ۴۵/۸ درصد بوده است (سهم بخش دولتی به ترتیب ۵۷ و ۵۴/۲ درصد). پس از انتشار این گزارش تاکنون، برآورد روشمند دیگری برای سهم بخش خصوصی و دولتی از تولید ناخالص داخلی کشور ارائه نشده است.

جدول ۲: سهم ارزش افزوده بخش خصوصی از تولید ناخالص داخلی (درصد)

شرح	بر اساس مالکیت		بر اساس مدیریت	
	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۳
دولت	۶,۳	۷,۴	۶,۳	۷,۴
شهرداری	۱,۱۲	۱,۲	۱,۱۲	۱,۲
تأمین اجتماعی	۰,۱	۰,۲	۰,۱	۰,۱۷
شرکت های دولتی	۲۷,۷	۲۴,۱	۲۹,۴	۲۵,۷
نهادهای	۲۰	۱۹,۸	۲۰	۱۹,۸
بخش دولتی	۵۵,۳	۵۲,۷	۵۷,۰	۵۴,۲
بخش خصوصی	۴۴,۷	۴۷,۳	۴۳,۰	۴۵,۸
کل اقتصاد	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

مأخذ: پژوهشکده آمار، اتاق بازرگانی، صنایع و معادن و کشاورزی ایران

بانک مرکزی نیز در جداول حساب های ملی سالانه خود، آمار ارزش افزوده بخش های نهادهای اصلی شامل خانوارها، دولت عمومی، شرکت های غیرمالی، شرکت های مالی و نفت را منتشر می کند که آخرین ارقام مربوط به سال ۱۴۰۲ است. این ارقام برای برآورد ارزش افزوده بخش خصوصی در سال ۱۴۰۲ مورد استفاده قرار گرفته اند. همان گونه که در جدول ۲ مشاهده می شود، سهم خانوارها از ارزش افزوده حدود ۴۲ درصد برآورد شده که بیانگر سهم بالای تولید غیرمتشکل و بنگاه های غیرشرکتی در اقتصاد کشور می باشد. شایان ذکر است که ارزش افزوده خانوارها، جزئی از ارزش افزوده کل بخش خصوصی محسوب می گردد.

جدول ۳: ارزش افزوده بخش های نهادهای به تفکیک فعالیت های اقتصادی به قیمت های جاری - سال ۱۴۰۲ (میلیارد ریال)

فعالیت / نهاد	کل اقتصاد	خانوارها	دولت عمومی	نفت	شرکت های غیرمالی	شرکت های مالی
کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری	۱۸,۴۶۱,۶۶۹	۱۳,۷۹۶,۵۸۸			۴,۶۶۵,۰۸۱	
نفت و گاز	۱۰,۸۹۹,۴۳۶			۱۰,۸۹۹,۴۳۶		
استخراج معدن	۳,۳۹۱,۷۰۶	۳۱,۳۳۲			۳,۳۶۰,۳۷۴	
صنعت (ساخت)	۳۰,۲۸۹,۶۸۸	۷,۹۱۱,۳۱۸			۲۲,۳۷۸,۳۷۰	
تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا	۷۵۵,۶۹۶	۱,۸۲۳			۴۸,۷۲۶	
آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت های تصفیه	۷۰,۱۶۸	۲۱,۴۴۲			۴۸,۷۲۶	
ساختمان	۸,۰۹۷,۹۰۶	۲,۲۱۹,۷۶۳			۵,۸۷۸,۱۴۳	
عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری	۱۶,۹۲۱,۱۵۶	۱۰,۳۳۷,۳۱۸			۶,۶۸۳,۸۳۸	
حمل و نقل و انبارداری	۱۳,۸۸۲,۲۰۵	۹,۸۳۷,۲۳۱			۴,۰۴۴,۹۷۴	
فعالیت های مربوط به تأمین جا و غذا	۱,۱۹۴,۳۶۵	۳۳۵,۰۴۴			۸۵۹,۳۲۱	
اطلاعات و ارتباطات	۹۱۶,۹۲۰	۱۶۵,۰۵۱			۷۵۱,۸۶۸	
فعالیت های مالی و بیمه	۴,۹۷۴,۲۸۷					۴,۹۷۴,۲۸۷
فعالیت های املاک و مستغلات	۱۳,۸۸۶,۵۳۷	۱۳,۳۹۸,۹۱۰			۴۸۷,۶۲۷	
فعالیت های حرفه ای، علمی و فنی	۱,۱۴۵,۰۲۷	۳۸۷,۰۰۰			۷۵۸,۰۲۷	
فعالیت های اداری و خدمات پشتیبانی	۶۹,۶۷۱	۷,۶۰۷			۶۲,۰۶۴	
اداره عمومی، دفاع و تأمین اجتماعی	۷,۸۸۹,۰۹۱		۷,۸۸۹,۰۹۱			
آموزش	۳,۸۲۰,۴۹۲	۱۲۱,۲۸۰	۳,۲۹۵,۷۳۷		۴۰۳,۴۸۵	
بهداشت و مددکاری اجتماعی	۳,۸۳۹,۶۰۱	۱۵۱,۲۹۹	۱,۰۶۷,۵۳۹		۲,۶۲۰,۷۷۲	
هنر، سرگرمی، تفریح، ورزش و سایر فعالیت های خدماتی	۱,۱۳۷,۱۹۷	۵۶۳,۰۶۷	۲۵۹,۶۸۲		۳۱۴,۴۴۸	
جمع	۱۴۱,۶۴۲,۸۱۹	۵۹,۱۸۶,۰۷۳	۱۲,۵۱۲,۰۲۹	۱۰,۸۹۹,۴۳۶	۵۴,۰۷۰,۹۹۴	۴,۹۷۴,۲۸۷

مأخذ: حساب های ملی، بانک مرکزی

در واقع جدول ۳، اطلاعات اصلی پایه‌ای را برای برآورد بخش خصوصی ارائه می‌دهد. با استفاده از این داده‌ها و اعمال فرمول زیر (که مبتنی بر روش باقیمانده و تفاضل ارزش افزوده سایر بخش‌ها از کل تولید ناخالص داخلی است)، ارزش افزوده بخش خصوصی محاسبه خواهد شد.

ارزش افزوده بخش خصوصی برابر است با:

تولید ناخالص داخلی منهای

ارزش افزوده دولت عمومی منهای

ارزش افزوده بخش نفت منهای

ارزش افزوده شرکت‌های دولتی

برای یافتن ارزش افزوده بخش خصوصی، در اختیار داشتن ارقام چهار متغیر بالا مورد نیاز است. از این میان، ارقام سه متغیر معلوم و ارزش افزوده شرکت‌های دولتی نامعلوم است که آن نیز برآورد گردید. لازم به ذکر است که ارزش افزوده بخش خصوصی در رابطه بالا شامل ارزش افزوده بخش تعاونی نیز می‌شود. پس از برآورد ارزش افزوده بخش تعاونی و کسر آن از رقم به دست آمده برای ارزش افزوده بخش خصوصی (بر اساس تعریف حساب‌های ملی)، رقم ارزش افزوده بخش خصوصی (بر اساس طبقه‌بندی قانون اساسی) به دست می‌آید.

بر اساس گستردگی تعریف، می‌توان بخش دولتی (عمومی) را در سه لایه تعریف نمود که لایه سوم، گسترده‌ترین تعریف را ارائه می‌دهد.

۳-۱-۱- روش‌شناسی برآورد ارزش افزوده بخش دولتی (لایه اول)

- جمع ارزش افزوده دولت عمومی و شرکت‌های دولتی به شرح زیر محاسبه می‌شود:
- ارزش افزوده دولت عمومی (دولت مرکزی، شهرداری‌ها و سازمان تأمین اجتماعی): استفاده از ارزش افزوده دولت عمومی تهیه شده توسط بانک مرکزی.
 - ارزش افزوده شرکت‌های دولتی (لایه اول): استفاده از قلم درآمد شرکت‌های دولتی به عنوان تقریبی برای ستانده آن‌ها.
 - نسبت ارزش افزوده به ارزش ستانده شرکت‌های دولتی برای برآورد ارزش افزوده این شرکت‌ها (مأخذ: محاسبات سازمان ملی بهره‌وری ایران برای سال ۱۴۰۰).

۳-۱-۲- روش‌شناسی برآورد ارزش افزوده بخش دولتی (لایه دوم)

- ارزش افزوده بخش دولتی (لایه دوم) عبارت است از ارزش افزوده بخش دولتی (لایه اول) به علاوه شرکت‌هایی که تحت مدیریت دولتی قرار دارند، اگرچه مالکیت غالب آن‌ها در اختیار دولت نیست؛ بنابراین، تنها تفاوت بخش دولتی لایه دوم با لایه اول، افزودن همین قلم است و بقیه اقلام تغییری نمی‌کنند.
- به منظور برآورد ارزش افزوده شرکت‌های تحت مدیریت دولت از نسبت‌های محاسباتی گزارش مشترک اتاق بازرگانی ایران و پژوهشکده آمار استفاده شده است.

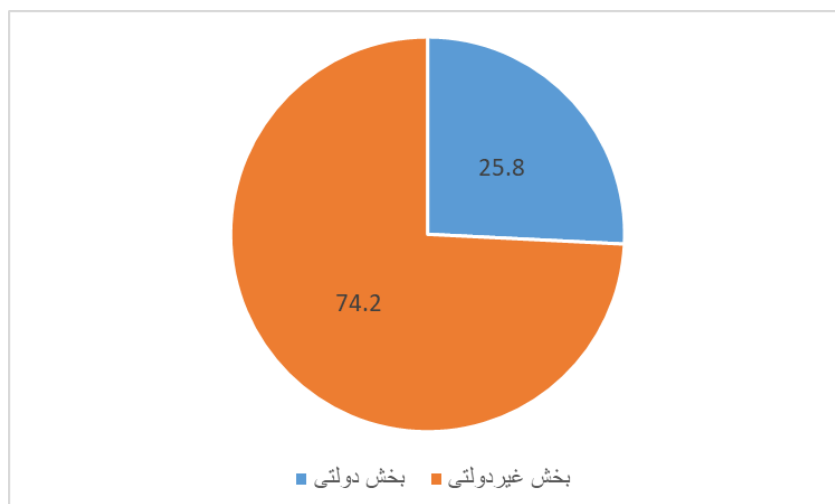
۳-۱-۳- روش‌شناسی برآورد ارزش افزوده بخش دولتی (لایه سوم)

- ارزش افزوده بخش دولتی (لایه سوم) عبارت است از ارزش افزوده بخش دولتی (لایه دوم) به علاوه نهادها و واحدهای وابسته به آن‌ها. برای برآورد ارزش افزوده نهادها، از نسبت‌های محاسباتی گزارش مشترک اتاق بازرگانی ایران و پژوهشکده آمار استفاده شده است.

۳-۱-۴- نتایج برآورد ارزش افزوده بخش دولتی و بخش غیردولتی (خصوصی بر اساس طبقه‌بندی

استاندارد)

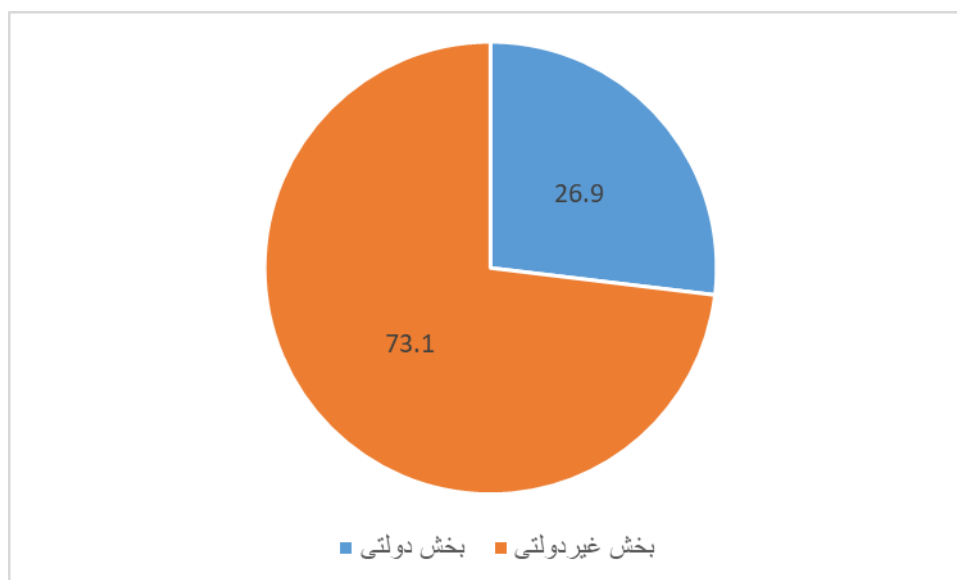
- در این بخش، نتایج برآورد ارزش افزوده بخش دولتی در سه لایه تعریف شده برای سال ۱۴۰۲ (سال ۱۰۰ یا مرجع برنامه هفتم) ارائه می‌شود. حاصل تفریق برآورد ارزش افزوده بخش دولتی از کل تولید ناخالص داخلی، ارزش افزوده بخش غیردولتی است که شامل بخش خصوصی (بر اساس طبقه‌بندی قانون اساسی) و بخش تعاونی به صورت یکجا می‌باشد.
- در نمودار ۱، سهم ارزش افزوده بخش‌های دولتی و غیردولتی از تولید ناخالص داخلی کشور ارائه شده است. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، در این نمودار شرکت‌های دولتی تنها شامل شرکت‌های مندرج در پیوست بودجه کل کشور هستند و در نتیجه بخش دولتی در اینجا لایه اول را در بر می‌گیرد. در این نمودار، سهم بخش دولتی ۲۵/۸ درصد و سهم بخش غیردولتی (بخش خصوصی بر اساس طبقه‌بندی استاندارد) ۷۴/۲ درصد است.

نمودار ۱: سهم بخش دولتی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (لایه اول) - درصد

مأخذ: بانک مرکزی و محاسبات گزارش حاضر

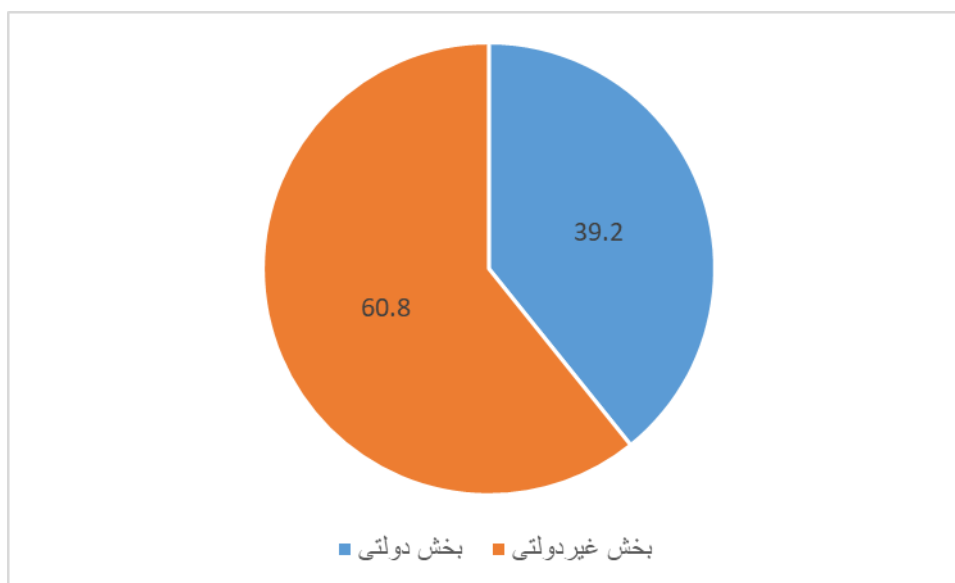
در نمودار ۲، سهم ارزش افزوده بخش‌های دولتی (لایه دوم) و غیردولتی از تولید ناخالص داخلی کشور ارائه شده است. در این نمودار، شرکت‌های دولتی علاوه بر دولت عمومی و شرکت‌های دولتی مندرج در قانون بودجه کل کشور، شامل شرکت‌هایی که تحت کنترل و مدیریت دولتی هستند نیز می‌شود و در نتیجه بخش دولتی در اینجا لایه دوم را در بر می‌گیرد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، سهم بخش دولتی ۲۶/۹ درصد و سهم بخش غیردولتی (بخش خصوصی بر اساس طبقه‌بندی استاندارد) ۷۳/۱ درصد است.

نمودار ۲: سهم بخش دولتی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (لایه دوم) - درصد

مأخذ: بانک مرکزی و محاسبات گزارش حاضر

در نمودار ۳، سهم ارزش افزوده بخش‌های دولتی (لایه سوم) و غیردولتی از تولید ناخالص داخلی کشور ارائه شده است. در این نمودار، شرکت‌های دولتی علاوه بر دولت عمومی و شرکت‌های دولتی مندرج در قانون بودجه کل کشور و شرکت‌های تحت کنترل و مدیریت دولتی، شامل نهادها و واحدهای وابسته به آنها نیز می‌شود و در نتیجه بخش دولتی در اینجا لایه سوم را در برمی‌گیرد. بر اساس این تعریف، سهم بخش دولتی جهشی قابل توجه داشته و به رقم ۳۹/۲ درصد افزایش یافته و سهم بخش غیردولتی نیز (بخش خصوصی بر اساس طبقه‌بندی استاندارد) به ۶۰/۸ درصد رسیده است.

نمودار ۳: سهم بخش دولتی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (لایه سوم) - درصد

مأخذ: بانک مرکزی و محاسبات گزارش حاضر

۳-۲- سهم بخش تعاونی از اقتصاد کشور

با وجود تأکیدات مکرر اسناد بالادستی و سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی بر نقش برجسته بخش تعاونی به عنوان یکی از سه رکن اقتصاد کشور، سهم واقعی این بخش از تولید ناخالص داخلی و اشتغال در طول چهار دهه گذشته همواره حاشیه‌ای بوده است. در ادامه، مروری تحلیلی بر وضعیت بخش تعاونی در برنامه‌های توسعه پنج‌گانه پس از انقلاب خواهیم داشت.

۳-۲-۱- بررسی تاریخی جایگاه بخش‌های خصوصی و تعاونی در قوانین برنامه‌های توسعه

الف) برنامه‌های توسعه اول تا سوم (۱۳۶۸-۱۳۸۳)

در این برنامه‌ها، تمرکز عمده بر بازسازی اقتصاد بعد از جنگ تحمیلی، ایجاد زیرساخت‌ها و حفظ نقش دولت در اقتصاد بود. اگرچه برنامه دوم توسعه (۱۳۷۴-۱۳۷۸) به اهمیت تعاونی‌ها اشاره کرده بود؛ اما هیچ مکانیسم اجرایی مشخصی برای حمایت مالی، حقوقی یا ساختاری از آن‌ها تعریف نشد.

ب) برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

در این برنامه، برای نخستین بار پس از ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴، موضوع واگذاری‌ها به صورت نظام‌مند مطرح شد. ماده ۳ این قانون، دولت را مکلف کرد برای توانمندسازی بخش غیردولتی، مشوق‌های مالیاتی، اعتباری و حمایتی فراهم کند؛ اما اجرای این ماده، به دلیل نبود زیرساخت‌های حقوقی، عملاً با تأخیر و ناکارآمدی همراه بود.

پ) برنامه پنجم و ششم توسعه (۱۳۸۹-۱۴۰۰)

برنامه پنجم توسعه با محوریت ماده ۱۲۴، بر توسعه بخش تعاونی تأکید داشت؛ اما در عمل سهم این بخش از تولید و اشتغال رشد محسوسی را تجربه نکرد. در برنامه ششم نیز مواد ۷ و ۱۸ بر استفاده از ظرفیت بخش غیردولتی و واگذاری خدمات عمومی به این بخش تأکید داشتند. با این حال، اجرای آن همچنان تحت سلطه نهادهای شبه‌دولتی باقی ماند و عملاً به توانمندسازی واقعی بخش خصوصی و تعاونی نینجامید. از مهم‌ترین اشکالات ساختاری این برنامه‌ها، می‌توان به عدم ارزیابی واقعی و مبتنی بر شاخص از عملکرد نهادهای اجرایی و عدم پیوند اهداف کمی تعیین شده به ساختارهای پاسخ‌گو و شفاف اشاره کرد.

۳-۲-۲- ماده ۱۱۹ برنامه هفتم پیشرفت: نقطه عطف یا تکرار تاریخ

ماده ۱۱۹ قانون برنامه هفتم پیشرفت را می‌توان یکی از جامع‌ترین و مهم‌ترین احکام این برنامه دانست که با رویکردی نسبتاً نو به دنبال تغییر ریل پیشرفت اقتصادی ایران است. این ماده مقرر می‌دارد که دولت مکلف است سهم بخش‌های خصوصی و تعاونی را در رشد اقتصادی کشور تعیین و برای تحقق آن برنامه‌ای منسجم، شفاف و مبتنی بر شاخص‌های عملکردی تدوین و اجرا نماید.

در این ماده، چند نکته حائز اهمیت است:

- توجه به سهم در رشد اقتصادی (و نه صرفاً تولید ناخالص داخلی): این رویکرد نشان می‌دهد که هدف، نقش‌آفرینی در پویایی اقتصاد و خلق ارزش افزوده جدید است، نه صرفاً مالکیت موجود.

– الزام به تدوین برنامه عملیاتی با شاخص‌های ارزیابی: به این معنا که دولت باید فرایندهای قابل سنجش، با زمان‌بندی مشخص و ساختار پاسخ‌گو ارائه دهد.

– اشاره ضمنی به الزام تقویت نظام آماری و داده‌محور بودن سیاست‌گذاری: زیرا بدون داده، تعیین سهم در رشد اقتصادی بی‌معناست.

مطابق گزارش حساب‌های اقماری سال ۱۳۸۹، سهم بخش تعاونی از تولید ناخالص داخلی کشور حدود ۲٫۶ درصد است. با حذف بخش‌های نفت، اداره امور عمومی و مستغلات شخصی این سهم به ۳٫۸ درصد می‌رسد. برای سال ۱۴۰۲، با برآورد کردن ارزش افزوده بخش تعاونی از تولید ناخالص داخلی و کسر کردن آن از ارزش افزوده بخش غیردولتی (بخش خصوصی بر اساس تعریف استاندارد)، ارزش افزوده بخش خصوصی (بر اساس طبقه‌بندی قانون اساسی) به دست می‌آید.

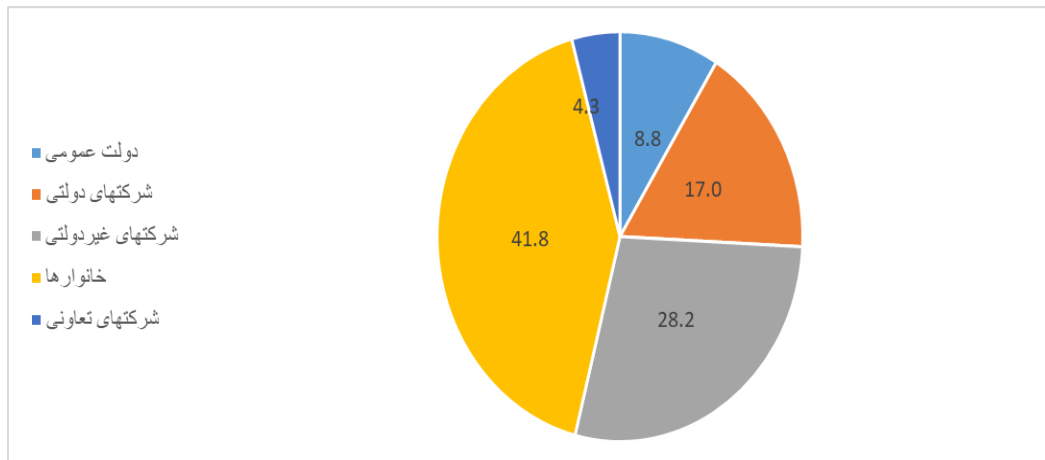
۳-۲-۳- روش‌شناسی برآورد ارزش افزوده بخش تعاونی برای سال ۱۴۰۲

به منظور برآورد ارزش افزوده بخش تعاونی در سال ۱۴۰۲ (سال صفر در برنامه هفتم)، از داده‌ها و نسبت‌های محاسباتی مستخرج از بررسی مشترک اتاق بازرگانی ایران و پژوهشکده آمار برای سال ۱۳۸۹ استفاده شده است.

چگونگی محاسبات ارزش افزوده بخش تعاونی در سال ۱۴۰۲ به شرح زیر است:

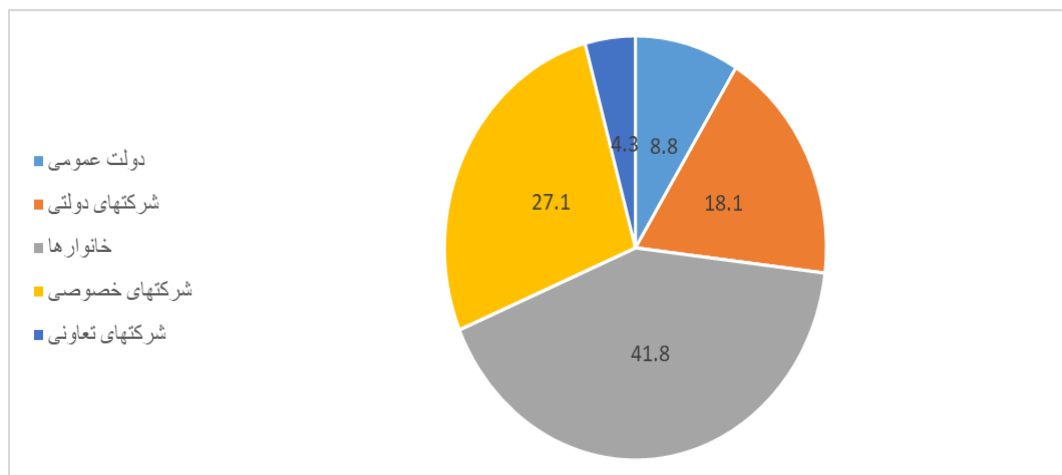
- سرانه ارزش افزوده بخش تعاونی برای سال ۱۳۸۹ به تفکیک فعالیت‌های اقتصادی محاسبه می‌شود.
- سرانه ارزش افزوده کل اقتصاد برای سال ۱۳۸۹ به تفکیک فعالیت‌های اقتصادی مشابه محاسبه می‌گردد.
- درصد تفاوت سرانه‌های تعاونی و کل اقتصاد محاسبه می‌شود.
- سرانه ارزش افزوده کل اقتصاد برای سال ۱۴۰۲ به تفکیک فعالیت‌های اقتصادی محاسبه می‌گردد.
- سرانه ارزش افزوده به دست آمده در بند قبل، بر روی تعداد شاغلان فعالیت‌های اقتصادی بخش تعاون اعمال می‌شود؛ سپس تعدیلات لازم انجام گرفته و درنهایت ارقام جمع‌بندی می‌گردند.
- نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که سهم ارزش افزوده بخش تعاونی از کل اقتصاد در سال ۱۴۰۲ برابر ۴/۳ درصد بوده است. پس از حذف بخش مستغلات، خدمات عمومی و نفت از تولید ناخالص داخلی، این سهم به ۵/۶ می‌رسد.

در نمودارهای ۴ تا ۶ بر اساس تعاریف شرکت‌های دولتی (لایه‌های سه‌گانه)، سهم بخش‌های نهادی از تولید ناخالص داخلی ارائه شده است.

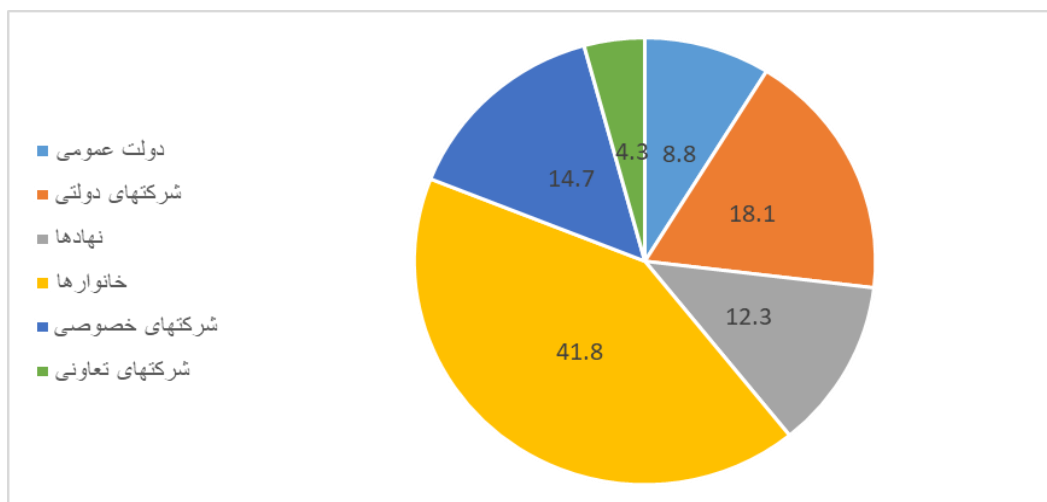
نمودار ۴: سهم بخش‌های نهادی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (لایه اول) - درصد

مأخذ: محاسبات گزارش حاضر بر اساس بانک مرکزی، مرکز آمار، پژوهشکده آمار و اتاق بازرگانی، صنایع و معادن و کشاورزی ایران

نمودار ۵: سهم بخش‌های نهادی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (لایه دوم) - درصد

مأخذ: محاسبات گزارش حاضر بر اساس بانک مرکزی، مرکز آمار، پژوهشکده آمار و اتاق بازرگانی، صنایع و معادن و کشاورزی ایران

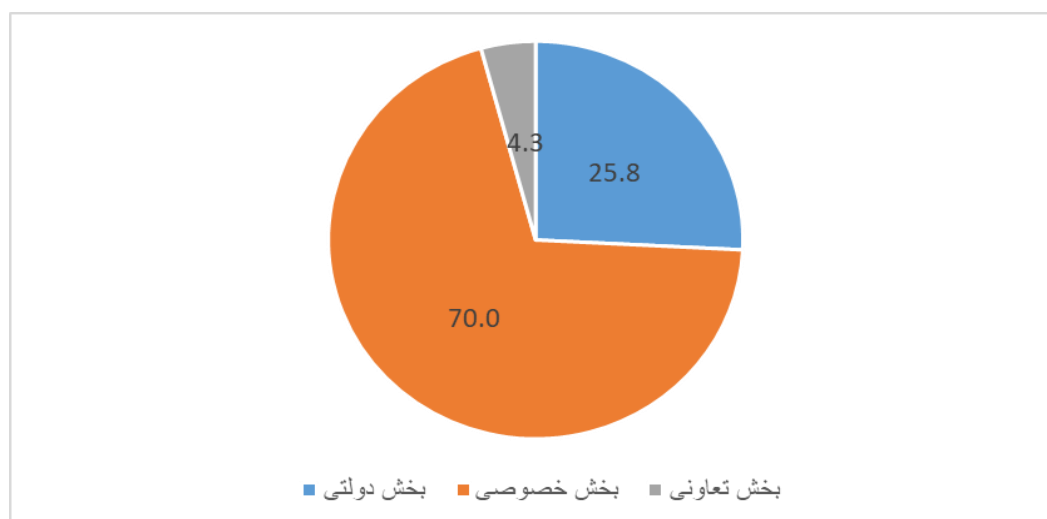

نمودار ۶: سهم بخش‌های نهادی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (لایه سوم) - درصد

مأخذ: محاسبات گزارش حاضر بر اساس بانک مرکزی، مرکز آمار، پژوهشکده آمار و اتاق بازرگانی، صنایع و معادن و کشاورزی ایران

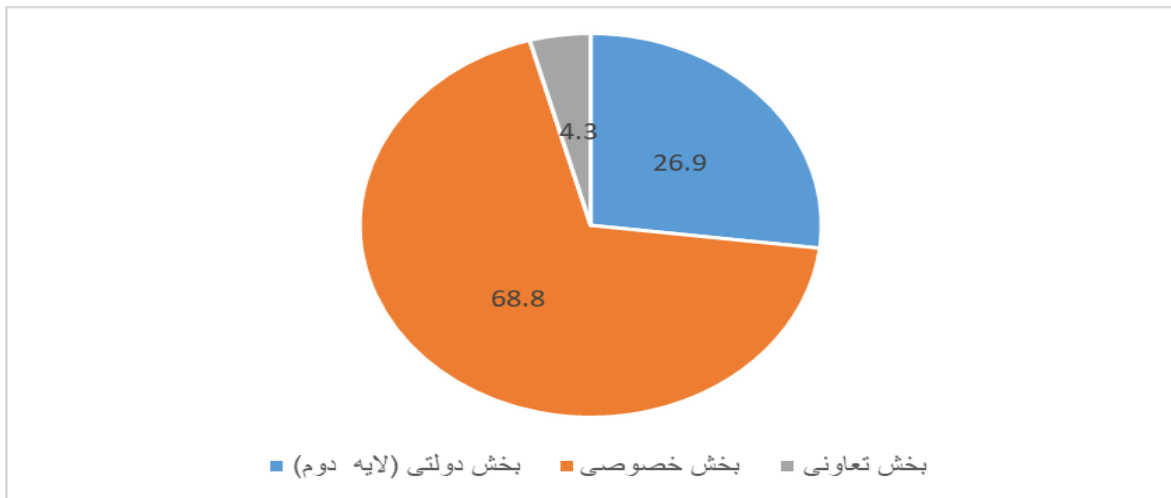
۳-۳ سهم بخش تعاونی، بخش خصوصی و بخش دولتی از اقتصاد کشور (نتایج)

در نمودارهای ۷ تا ۹، مطابق با طبقه‌بندی قانون اساسی، سهم بخش‌های تعاونی، خصوصی و دولتی از اقتصاد کشور، بر اساس سه تعریف از بخش دولتی (لایه‌های سه‌گانه) ارائه می‌شود.

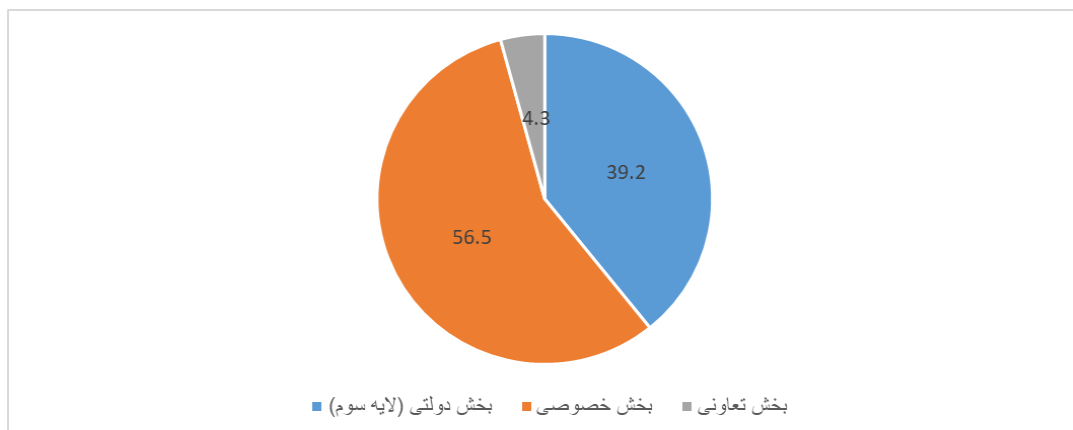

نمودار ۷: سهم بخش‌های خصوصی، تعاونی و دولتی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (لایه اول) - درصد

مأخذ: محاسبات گزارش حاضر بر اساس بانک مرکزی، مرکز آمار، پژوهشکده آمار و اتاق بازرگانی، صنایع و معادن و کشاورزی ایران

نمودار ۸: سهم بخش‌های خصوصی، تعاونی و دولتی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (لایه دوم) - درصد
 مأخذ: محاسبات گزارش حاضر بر اساس بانک مرکزی، مرکز آمار، پژوهشکده آمار و اتاق بازرگانی، صنایع و معادن و کشاورزی ایران

نمودار ۹: سهم بخش‌های خصوصی، تعاونی و دولتی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (لایه سوم) - درصد
 مأخذ: محاسبات گزارش حاضر بر اساس بانک مرکزی، مرکز آمار، پژوهشکده آمار و اتاق بازرگانی، صنایع و معادن و کشاورزی ایران
 همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، سهم بخش خصوصی بر اساس لایه سوم از تعریف بخش دولتی، ۵۶/۵ درصد است که همین درصد، از این پس مبنای کار در قسمت‌های بعدی این گزارش خواهد بود.

۴- تعیین سهم بخش خصوصی و تعاونی در رشد تولید ناخالص داخلی در برنامه هفتم پیشرفت

به منظور تعیین سهم بخش‌های مذکور در رشد تولید ناخالص داخلی در برنامه هفتم، انجام مراحل زیر ضروری است:

- ۱- تعیین سهم ارزش افزوده بخش خصوصی و تعاونی از تولید ناخالص داخلی در سال پایانی برنامه.
 - ۲- محاسبه رشد ارزش افزوده بخش خصوصی و تعاونی با توجه به سهم تعیین شده.
 - ۳- محاسبه سهم ارزش افزوده بخش خصوصی و تعاونی در رشد تولید ناخالص داخلی.
- فرض: میانگین نرخ رشد تولید ناخالص داخلی در سال‌های برنامه هفتم، ۸ درصد است.

۴-۱- مروری بر قوانین و اسناد بالادستی در زمینه تعیین سهم بخش‌های تعاونی و خصوصی

اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مقرر می‌دارد: نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر پایه سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی با برنامه‌ریزی منظم و صحیح استوار است. بخش تعاونی شامل شرکت‌ها و مؤسسات تعاونی تولید و توزیع است که در شهر و روستا بر طبق ضوابط اسلامی تشکیل می‌شود. بخش خصوصی شامل آن قسمت از کشاورزی، دامداری، صنعت، تجارت و خدمات است که مکمل فعالیت‌های اقتصادی دولتی و تعاونی می‌باشد.

- ماده ۹ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی: به منظور افزایش سهم بخش تعاون در اقتصاد کشور به ۲۵ درصد تا پایان سال ۱۳۹۳...

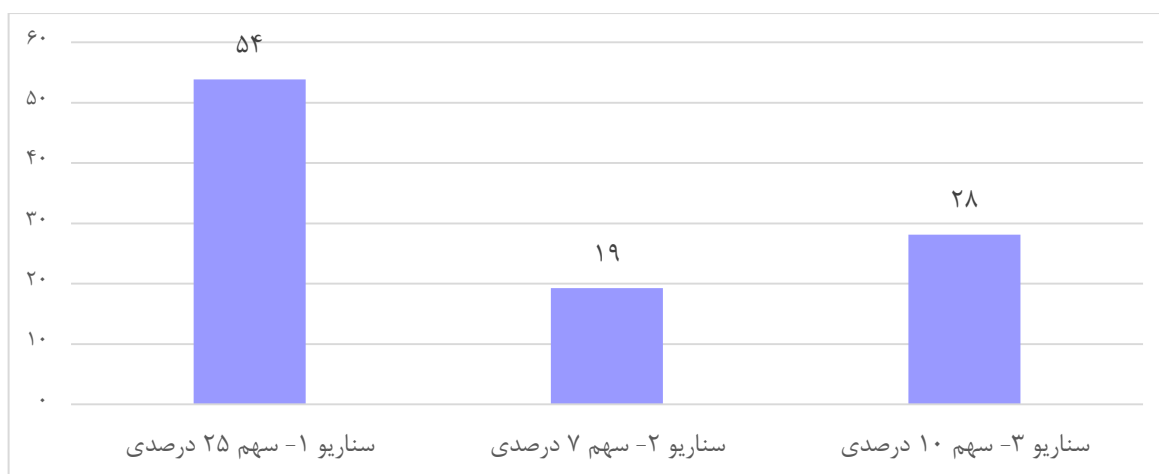
- ماده ۷ سند توسعه بخش تعاون (تصویب نامه هیئت وزیران سال ۱۴۰۱: افزایش سهم بخش تعاون به ۲۵ درصد از تولید ناخالص ملی منهای ارزش افزوده بخش نفت.

بنابراین، یک گزینه برای هدف‌گذاری سهم بخش تعاونی، سهم ۲۵ درصدی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۷ است. از آنجا که احراز سهم ۲۵ درصدی در دوره پنج‌ساله هدف دور از دسترسی به نظر می‌رسد، به منظور رعایت اصل واقع‌بینی، دو گزینه دیگر هم مورد بررسی قرار خواهد گرفت: سهم‌های ۷ و ۱۰ درصدی ارزش افزوده بخش تعاونی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۷.

درباره سهم بخش خصوصی از تولید ناخالص داخلی می‌توان گفت که تاکنون در اسناد بالادستی هدفی برای آن تعیین نشده است. با وجود این، با توجه به سهم ۵۶/۵ درصدی آن در سال ۱۴۰۲، می‌توان دو گزینه ۶۰ و ۶۵ درصدی برای آن در نظر گرفت که گزینه اول واقع‌بینانه‌تر و گزینه دوم بلندپروازانه‌تر است.

۴-۲- نرخ رشد بخش‌های تعاونی و خصوصی در برنامه هفتم بر اساس سهم‌های هدف‌گذاری شده در سال ۱۴۰۷

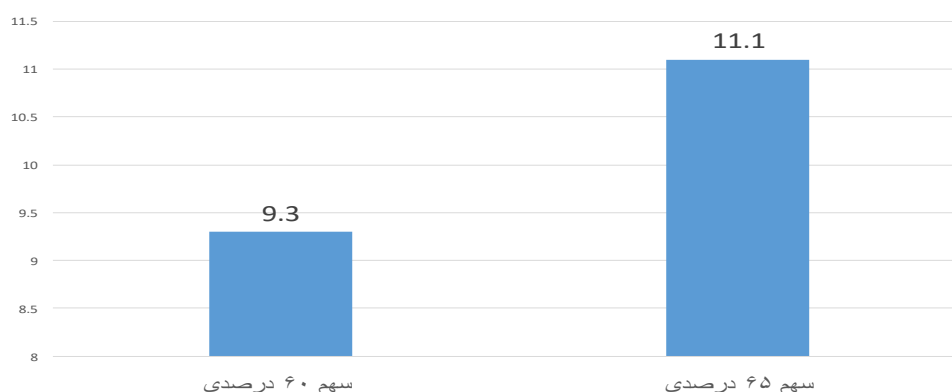
بر اساس سهم‌های هدف‌گذاری شده بخش تعاونی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۷، میانگین نرخ‌های رشد متناظر برای هر سناریو محاسبه و در نمودار ۱۰ ارائه شده است. همانگونه که ملاحظه می‌شود، میانگین نرخ رشد متناظر برای سهم‌های ۲۵، ۱۰ و ۷ درصدی از تولید ناخالص داخلی در سال پایانی برنامه هفتم، به ترتیب ۵۴، ۲۸ و ۱۹ درصد است. با توجه به مقادیر به دست آمده، گزینه سهم ۷ درصدی با نرخ رشد متناظر ۱۹ درصدی انتخاب می‌شود. یادآور می‌گردد که سهم بخش تعاونی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (سال ۱۰۰ برنامه)، ۴/۳ بوده است.

نمودار ۱۰: میانگین نرخ رشد بخش تعاونی در سال‌های برنامه هفتم در سناریوهای مختلف برای سهم از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۷ - درصد

مأخذ: محاسبات گزارش حاضر

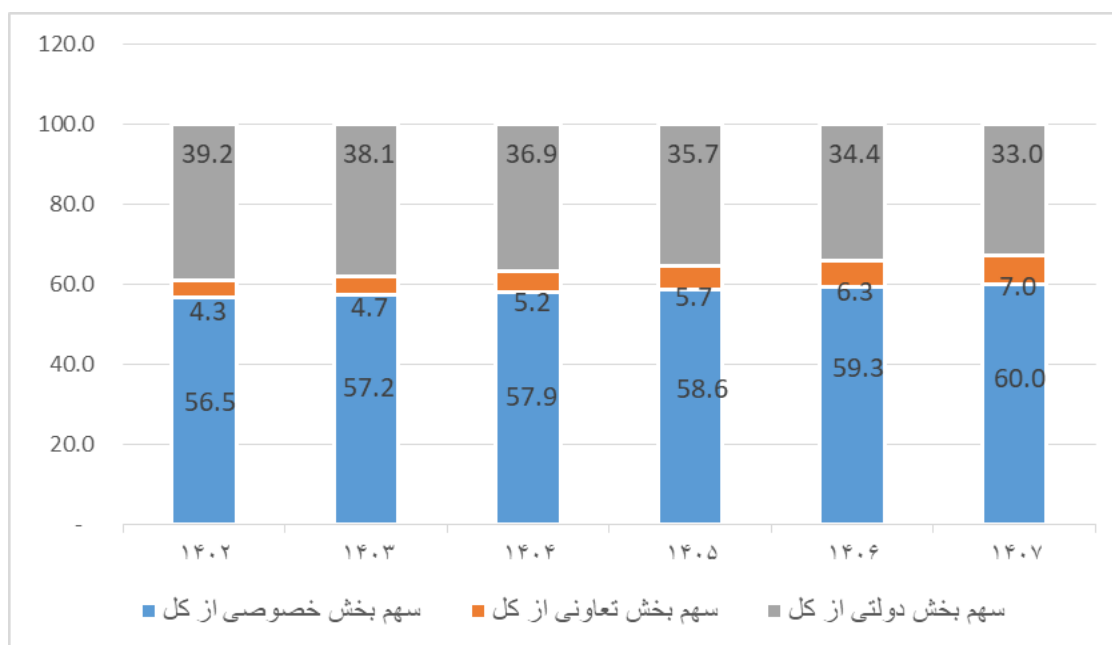
بر اساس سهم‌های هدف‌گذاری شده بخش خصوصی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۷، میانگین نرخ‌های رشد متناظر برای هر سناریو محاسبه و در نمودار ۱۱ ارائه شده است. همانگونه که ملاحظه می‌شود، میانگین نرخ رشد متناظر برای سهم‌های ۶۰ و ۶۵ درصدی از تولید ناخالص داخلی در سال پایانی برنامه هفتم، به ترتیب ۹/۳ و ۱۱/۱ درصد است. با توجه به مقادیر به دست آمده، گزینه سهم ۶۰ درصدی با نرخ رشد متناظر ۹/۳ درصدی انتخاب می‌شود. یادآور می‌گردد که سهم بخش خصوصی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (سال ۱۰۰ برنامه)، ۵۶/۵ بوده است.

نمودار ۱۱: میانگین نرخ رشد بخش خصوصی در سال‌های برنامه هفتم برای احراز سهم ۶۰ و ۶۵ درصدی از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۷- درصد

مأخذ: محاسبات گزارش حاضر

بر اساس نرخ‌های رشد بخش‌های تعاونی و خصوصی متناظر با سهم از تولید ناخالص داخلی در سال پایانی برنامه، سهم‌های سالانه از سال ۱۴۰۲ (سال ۱۰۰ برنامه) تا سال ۱۴۰۷ (سال پایانی برنامه) نیز محاسبه شده که در نمودار ۱۲ ارائه می‌شود.

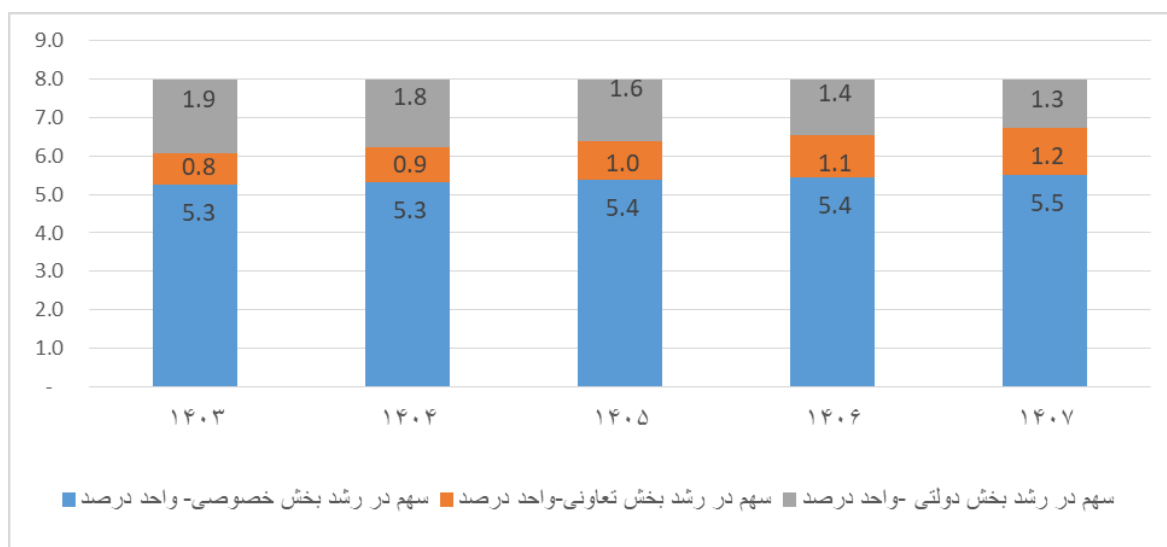

نمودار ۱۲: سهم از تولید ناخالص داخلی در سال‌های برنامه هفتم بر اساس هدف ۶۰ درصدی برای بخش خصوصی و ۷ درصدی برای بخش تعاونی در سال پایان برنامه (درصد)

مأخذ: محاسبات گزارش حاضر

۵- سهم بخش‌های تعاونی و خصوصی در رشد تولید ناخالص داخلی در برنامه هفتم

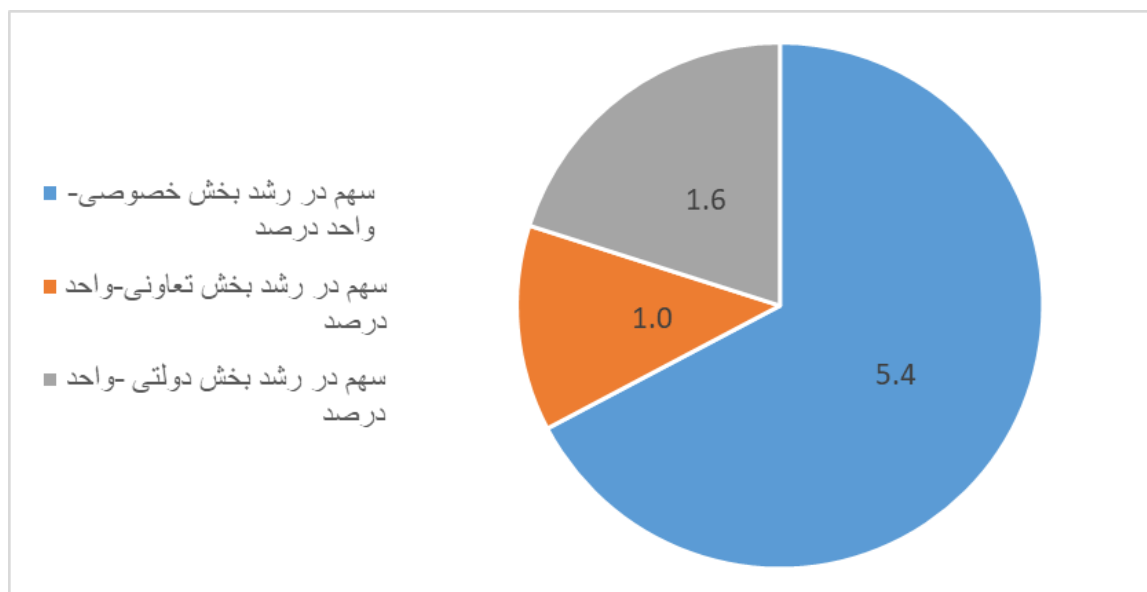
بر اساس محاسبات انجام شده، سهم بخش‌های تعاونی و خصوصی (مطابق با طبقه‌بندی قانون اساسی و برنامه هفتم پیشرفت)، در رشد اقتصادی سالانه قابل تعیین است و به دو صورت «واحد درصد» و «درصد» قابل ارائه می‌باشد. نمودار ۱۳، سهم این بخش‌ها را به صورت واحد درصد نشان می‌دهد که در آن، جمع سهم‌ها برابر با نرخ رشد هدف‌گذاری شده ۸ درصدی تولید ناخالص داخلی است.

نمودار ۱۳: هدف‌گذاری سهم بخش‌های تعاونی، خصوصی و دولتی در رشد تولید ناخالص داخلی در سال‌های برنامه هفتم (واحد درصد)

مأخذ: محاسبات گزارش حاضر

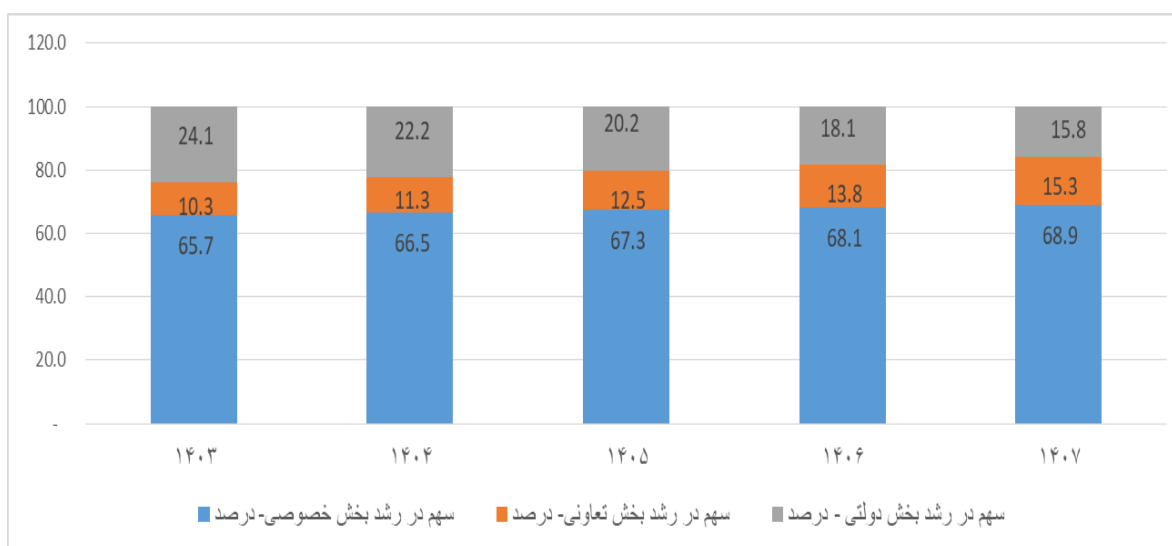
علاوه بر ارائه سالانه، سهم در رشد بخش‌ها به صورت میانگین پنج‌ساله نیز قابل بیان است. نمودار ۱۴، میانگین سهم بخش‌های تعاونی، خصوصی و دولتی را در رشد تولید ناخالص داخلی بر حسب واحد درصد نشان می‌دهد.

نمودار ۱۴: هدف گذاری میانگین سهم بخش های تعاونی، خصوصی و دولتی در رشد تولید ناخالص داخلی در سال های برنامه هفتم (واحد درصد)

مأخذ: محاسبات گزارش حاضر

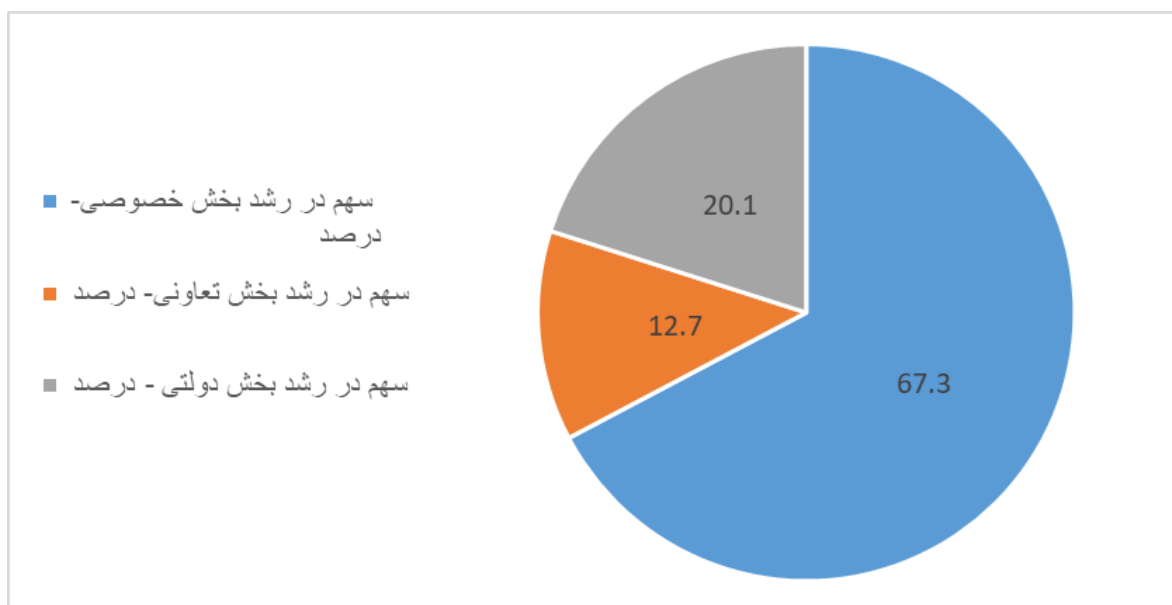
نمودار ۱۵، سهم بخش های تعاونی، خصوصی و دولتی را در رشد تولید ناخالص داخلی بر حسب درصد نشان می دهد. در این نمایش، رشد هدف گذاری شده ۸ درصدی معادل ۱۰۰ در نظر گرفته شده و به این ترتیب، مجموع سهم های بخش ها برابر با ۱۰۰ خواهد شد.

نمودار ۱۵: هدف گذاری بخش های تعاونی، خصوصی و دولتی در رشد تولید ناخالص داخلی در سال های برنامه هفتم (درصد)

مأخذ: محاسبات گزارش حاضر

نمودار ۱۶، میانگین سهم بخش‌های تعاونی، خصوصی و دولتی را در رشد تولید ناخالص داخلی بر اساس سهم - درصد نشان می‌دهد.

نمودار ۱۶: هدف‌گذاری میانگین سهم بخش‌های تعاونی، خصوصی و دولتی در رشد تولید ناخالص داخلی در سال‌های برنامه هفتم (درصد)

مأخذ: محاسبات گزارش حاضر

در جدول ۴، گام‌های مدل مفهومی ارائه شده در ابتدای گزارش با ارقام کمی پر شده‌اند. ستون آخر نیز میانگین سهم در رشد را نشان می‌دهد.

جدول ۴: سهم بخش‌های خصوصی، تعاونی و دولتی در رشد اقتصادی در برنامه هفتم (با فرض نرخ رشد میانگین سالانه ۸ درصد برای تولید ناخالص داخلی)

میانگین سهم در رشد (نتایج)		میانگین نرخ رشد در طول برنامه (درصد)	سهم از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۷ - درصد (فروض)	سهم از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (سال ۱۰۰ درصد)	شرح
برحسب «درصد»	برحسب «واحد درصد»				
۶۷,۲۷	۵,۴	۹,۳	۶۰	۵۶,۵	بخش خصوصی
۱۲,۶۵	۱,۰	۱۹,۳	۷	۴,۳	بخش تعاونی
۲۰,۰۸	۱,۶	۴,۳	۳۳	۳۹,۲	بخش دولتی
۱۰۰,۰	۸,۰	۸,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	تولید ناخالص داخلی

مأخذ: محاسبات گزارش حاضر بر اساس منابع آماری

پرسش محوری این است که آیا تغییر نرخ رشد هدف برنامه از ۸ درصد به رقم دیگر (مانند ۲ درصد) بر ارقام سهم در رشد تأثیر می‌گذارد؟ رقم ۲ درصد صرفاً یک مثال برای بررسی این تأثیر است (یادآور می‌شود که هدف‌گذاری برای سهم بخش‌های خصوصی و تعاونی در سال ۱۴۰۷، به ترتیب ۶۰ و ۷ درصد است). جدول ۵ نتایج را نشان می‌دهد.

جدول ۵: سهم بخش‌های خصوصی، تعاونی و دولتی در رشد اقتصادی در برنامه هفتم (با فرض نرخ رشد میانگین سالانه ۲ درصد برای تولید ناخالص داخلی)^۱

شرح	سهم از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ (سال ۱۰۰ درصد)	سهم از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۷ - درصد (فروض)	میانگین نرخ رشد در طول برنامه (درصد)	میانگین سهم در رشد (نتایج)	
				بر حسب «واحد درصد»	بر حسب «درصد»
بخش خصوصی	۵۶,۵	۶۰,۰	۳,۲	۱,۹	۹۳,۳
بخش تعاونی	۴,۳	۷,۰	۱۲,۷	۰,۷	۳۳,۲
بخش دولتی	۳۹,۲	۳۳,۰	۱,۵-	-۰,۵	-۲۶,۵
تولید ناخالص داخلی	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	۲,۰	۲,۰	۱۰۰,۰

مأخذ: محاسبات گزارش حاضر بر اساس منابع آماری

همان‌گونه که انتظار می‌رفت و در جدول هم منعکس است، با تغییر در نرخ رشد هدف تولید ناخالص داخلی، سهم در رشد هر سه بخش (خصوصی، تعاونی و دولتی) دستخوش تغییر شده و در نتیجه، سهم بخش دولتی نیز تغییر می‌کند (در اینجا منفی شده است).

۱. در جلسه ارائه گزارش اولیه، رئیس محترم سازمان برنامه و بودجه توصیه کردند که به منظور مقایسه، محاسبات مذکور با فرض نرخ رشد میانگین ۲ درصد برای سال‌های برنامه نیز انجام شود.

۶- راهبردهایی به منظور نیل به سهم‌های تعیین شده بخش‌های تعاونی، خصوصی و دولتی در رشد اقتصادی

به منظور نیل به اهداف تعیین شده، تدوین و اجرای راهبردهای مشخص ضروری است. در ادامه، سرفصل‌های این راهبردها به تفکیک سه بخش تعاونی، خصوصی و دولتی ارائه می‌شود:

۶-۱- بخش تعاونی

- راهبرد بخش تعاونی بر افزایش رشد شرکت‌های تعاونی موجود از طریق افزایش بهره‌وری و توسعه شرکت‌ها استوار است. همچنین، با بهبود فضای کسب و کار و تسهیلگری دولتی، انتظار می‌رود از طریق ایجاد شرکت‌های جدید (و رشد میزان اشتغال)، رشد بخش تعاونی تحقق یابد.
- دگردیسی بنگاه‌های فعال غیرشرکتی به شرکت‌های تعاونی، راهبرد دیگری برای افزایش رشد تعاونی‌هاست که توضیح بیشتر آن در استراتژی بخش خصوصی آمده است.

۶-۲- بخش خصوصی

- راهبرد بخش خصوصی بر رشد ارزش افزوده شرکت‌های موجود و ایجاد شرکت‌های جدید متمرکز است. همچنین، واگذاری بخشی از شرکت‌های دولتی نیز باید مورد توجه قرار گیرد.
- سهم بالای خانوار از تولید ناخالص داخلی نشان‌دهنده غلبه فعالیت‌های غیرشرکتی در اقتصاد کشور است. این بدان معناست که اقتصاد کشور از لحاظ مالکیت و مدیریت به طور قابل توجهی غیرشرکتی^۱ است. به طور مشخص، فعالیت‌های کشاورزی و بازرگانی از جمله حوزه‌هایی هستند که سهم غالب تولید در آنها به بخش خانوار تعلق دارد. با شرکتی کردن این فعالیت‌ها، می‌توان به افزایش بهره‌وری عوامل تولید، زمینه رشد پایدار بخش‌های خصوصی و تعاونی را فراهم آورد.

۶-۳- بخش دولتی

- استراتژی رشد بخش دولتی بر افزایش کارایی و اثربخشی بخش دولت عمومی و شرکت‌های دولتی متمرکز است.

1. Unincorporated

- بخش دولت عمومی عرضه کننده خدمات غیربازاری^۱ از نوع جمعی^۲ و فردی^۳ است. با ارتقای کمی و به ویژه کیفی این خدمات می توان ستانده^۴ و دستاورد^۵ را به عنوان نماگرهای اثربخشی افزایش داده و از این طریق، نرخ رشد این بخش را از راه بهبود بهره وری بالا برد (بحث دولت الکترونیک، دولت هوشمند و ...).
- در بخش شرکتی، با حفظ سرمایه موجود و افزایش بهره وری (همراه با واگذاری شرکت های قابل واگذاری و یا انحلال تعدادی از آنها در صورت ضرورت) می توان به افزایش نرخ رشد ارزش افزوده این بخش کمک کرد.
- بنابراین، در بخش دولتی به جای گسترش افقی، تعمیق از طریق افزایش کارایی و اثربخشی مدنظر است.

1. Non-market
2. Collective
3. Individual
4. Output
5. Outcome

منابع

- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، حساب‌های ملی ایران به تفکیک فعالیت و نهادی ۱۴۰۲-۱۳۹۰.
- سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۴۰۷-۱۴۰۳). قانون پنج‌ساله هفتم پیشرفت.
- سازمان برنامه و بودجه کشور، بودجه کل کشور ۱۴۰۲.
- سازمان ملی بهره‌وری ایران، سنجش بهره‌وری شرکت‌های دولتی برای سال ۱۴۰۰.
- فرامرزی، ایوب و همکاران (۱۳۹۳-۱۳۹۲). محاسبه سهم ارزش افزوده بخش خصوصی در اقتصاد کشور برای سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۹۲. اتاق بازرگانی، صنایع و معادن و کشاورزی ایران، پژوهشکده آمار و مرکز آمار ایران.
- مرکز آمار ایران (۱۳۸۹). حساب‌های اقماری بخش تعاونی.
- وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی (۱۴۰۲). آمار رسمی تعاونی‌ها.
- UNDP Korea Report (2020). Saemaul Undong: Cooperative Model for Rural Development.
- Mehran, A. (2022). State-Owned Enterprise Reform in Iran. Middle East Institute.
- Destatis – Federal Statistical Office of Germany. <https://www.destatis.de>